

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra sociální a charitativní práce

Diplomová práce

Aktivismus sociálních pracovníků

Autor práce: Bc. Jana Rundová, DiS.

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Elich, Ph.D.

Studijní obor: Etika v sociální práci

Forma studia: kombinovaná

2023

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.“

28. března 2023

.....
Bc. Jana Rundová, DiS.

Poděkování

„Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí diplomové práce Mgr. Markétě Elich, PhD. za odborné vedení, profesionální přístup a cenné rady. Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří mi pomohli při psaní této práce.“

Obsah

Úvod	6
1 Úvodem do sociální práce	8
1.1 Obecná charakteristika sociální práce.....	8
1.2 Sociální problém.....	10
1.3 Malá paradigmata sociální práce	12
1.3.1 Terapeutické paradigma.....	12
1.3.2 Reformní paradigma.....	13
1.3.3 Poradenské paradigma.....	13
1.4 Sociální práce pod vlivem společnosti.....	13
1.5 Etické otázky.....	16
1.6 Aktivismus	19
2 Sociální pracovník.....	22
2.1 Požadavky směřované k sociálnímu pracovníkovi	22
2.2 Osobnost sociálního pracovníka.....	24
2.3 Vzdělávání sociálních pracovníků.....	26
2.4 Celoživotní vzdělávání sociálních pracovníků.....	30
2.5 Vzdělávání sociálních pracovníků na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích	30
2.5.1 Sociální a charitativní práce.....	31
2.5.2 Etika v sociální práci	31
3 Typologie v sociální práci.....	32
3.1 Modely sociální práce dle Banksové	32
3.1.1 Profesionální sociální pracovník.....	32
3.1.2 Technicko-byrokratický sociální pracovník.....	33
3.1.3 Angažovaný/radikální pracovník	33
3.2 Typologie pojetí sociální práce dle Musila	33
3.2.1 Administrativní pojetí sociální práce.....	34
3.2.2 Profesionální pojetí sociální práce	34
3.2.3 Filantropické pojetí sociální práce.....	35
3.2.4 Aktivistické pojetí sociální práce	35
4 Aktivismus ve studiu Sociální a charitativní práce	36
4.1 Akreditační spis	36

4.2	Výzkumné šetření.....	37
4.3	Výsledky zjištění	39
	Diskuze	43
	Závěr.....	49
	Seznam použitých zdrojů	51
	ABSTRAKT	55
	ABSTRACT.....	56

Úvod

V této diplomové práci se věnuji aktivismu sociálních pracovníků z pohledu potřeb dnešní společnosti, konkrétně z pohledu potřeb oboru sociální práce. Nacházíme se v době pluralitní společnosti. Musíme si uvědomit, že my sami utváříme společnost, ve které žijeme. Během mého terciárního vzdělávání jsem v rámci praxe dostala možnost seznámit se s několika oblastmi lidského života, ve kterých působí sociální pracovník. Setkala jsem se s dětmi, s dospělými, se seniory. Jedno ale měly tyto rozdílné skupiny společné. Všechny tyto skupiny tvořili lidé, kteří hledali a potřebovali pomoc od druhých a jejich hlasy nebyly slyšet.

Sociální práce je náročná pomáhající profese, která má mimo jiné možnost propojit jedince, který prožívá náročnou životní situaci, se společností. Tím se dostávám k jádru této práce, ve které chci poukázat na to, že sociální pracovník může měnit společnost a zlepšovat kvalitu lidského života.

„Základní postulát sociální práce je profesionální pomoc člověku. Intervence sociálního pracovníka tak musí být kompetentní odpovědí na žádost člověka nebo třetí strany o pomoc v životní situaci, s hlediskem ochrany lidské důstojnosti a orientaci na zdroje. Vrcholem profesionality sociálního pracovníka pak je schopnost rozlišit, zda se má v dané chvíli pomáhat člověku, nebo měnit systém.“¹

V této práci chci poukázat na důležitost aktivismu v sociální práci v současné době. Cílem práce je zjistit, k přijetí jakého typu sociálních pracovníků dle Musila podle akreditačního spisu nejsilněji vede bakalářské prezenční studium obor Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Dále bych chtěla zjistit, jakou pozici má aktivistické pojetí sociální práce ve vzdělávání v tomto oboru.

V práci je kladen důraz na aktivistickou funkci sociální práce a je rozdělena do čtyř základních kapitol: Úvodem do sociální práce, Sociální pracovník, Typologie v sociální práci, Aktivismus ve studiu Sociální a charitativní práce.

První kapitola je věnována úvodu do sociální práce. Bude se zamýšlet nad tím, co je cílem aktivismu a v jaké podobě se s ním v sociální práci setkáváme. Je třeba porozumět základním cílům sociální práce, jejímu pojetí, sociálnímu problému a aktuálnímu stavu společnosti s ohledem na etické otázky.

Ve druhé kapitole se zaměřím na nástroj sociální práce, tedy na sociálního pracovníka. Zaměřím se na požadavky, které jsou na sociální pracovníky kladeny, na jejich osobnost, kompetence a vzdělávání. Věnuji se tomu, že sociální pracovníci jsou odborníci, kteří by měli být schopni efektivně využívat aktivismus k pozitivním změnám ve společnosti. Sociální práce je náročná pomáhající profese, kterou nemůže dělat každý. Dále v této kapitole věnuji pozornost nabízenému vzdělávání sociálních pracovníků na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Třetí kapitolu budu věnovat typologii pojetí sociální práce od Banksové a Musila. Zásadní rozdíl můžeme sledovat právě u Musila, který samostatně definuje pojetí aktivistické.

¹ LÍMOVÁ, *Kritická sociální práce – příležitosti a výzvy. Pracovník tváří v tvář člověku hledajícímu pomoc*, s. 110.

Ve čtvrté kapitole teoretický základ této práce doplním kvalitativním výzkumem, obsahovou analýzou akreditačního spisu bakalářského studia prezenčního oboru Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Představím výsledky analýzy a zaměřím se na konkrétní příklady pojetí sociální práce dle Musila.

Závěr této práce bude věnován zhodnocení výsledků v porovnání s potřebami společnosti a posláním oboru sociální práce.

1 Úvodem do sociální práce

První kapitolu této diplomové práce bych ráda věnovala samotné sociální práci. Nastíním její současný stav ovlivněný dobou, ve které se rozvíjela. Definuji situace, které vyžadují působení sociálního pracovníka a cíl, ke kterému jeho činnost směřuje. Vyzdvihnu aktivistickou funkci tohoto oboru, která má své ukotvení v poslání oboru sociální práce. Zaměřím se na malá paradigmatata sociální práce (Payne), která pomáhají sociálnímu pracovníkovi volit správné řešení na konkrétní situaci, a také na to, proč jde o profesi, která může měnit společnost. Sociální práce se stala nedílnou součástí našeho života. Skrze sociální pracovníky propojujeme vědu s praktickou činností.

1.1 Obecná charakteristika sociální práce

Na úvod této diplomové práce se zaměřím na definici a cíle sociální práce. Zaměřím se na to, v jakých životních situacích se tento pomáhající obor angažuje. Cílem práce je poukázat na to, že aktivistická rovina je důležitá pro činnost sociálních pracovníků a je ukotvena v poslání této profese.

Sociální práce je společenskovední disciplína, která řeší sociální problémy aktuální doby. Měla by napomáhat jak jednotlivcům, rodinám, skupinám, tak i komunitám dosáhnout sociálního uplatnění. Pokud z nějakého důvodu nelze hovořit o sociálním uplatnění, měla by se angažovat v podporování důstojného života. V každé skupině, v každé kultuře, v každém státě však nemůžeme hovořit o totožné pomoci a pojetí sociální práce. Sociální práci můžeme pochopit jen v kontextu sociálních a kulturních vazeb, ve kterých se s ní setkáváme. Sociální práce reaguje na to, v jaké době a v jakých situacích lidé potřebují sociální pracovníky. Sociální práce od svého vzniku vytvořila vlastní teorie a postupy, které neustále aktualizuje. Je vystavena neustálým sporům v návaznosti na mnoho dalších profesí, jako jsou zdravotníci, psychologové, právníci apod.²

Pokud se zaměříme na sociální práci jako pomáhající obor, můžeme v dnešní době hovořit o dvou modelech, které popisují sociální práci. První model se zaměřuje na prostředí klienta a druhý model se zaměřuje na působení sociálního pracovníka směrem ke klientovi samotnému.³

Sociální práce má své poslání a cíle. Ty se odrážejí do aktuální doby, ve které je pomoc poskytována. Je závislá na teoretickém, společenském a kulturním kontextu. Sociální práci lze popsat jako činnost, kterou jiné obory jako lékaři, právníci, polici atd., nedělají. Její cíl je popsán pružně a velice rozsáhle. Tím poskytuje prostor pro posouvání hranic této profese.⁴

Mezinárodní federace sociálních pracovníků skrze Etický kodex sociálních pracovníků ji definuje takto: „*Sociální práce je profese a akademická disciplína, která podporuje sociální změnu, sociální rozvoj, řešení problémů v mezilidských vztazích, sociální rovnost, posílení a zmocnění osob v nepříznivé sociální situaci. Ústředními jsou*

² Srov. MATOUŠEK, *Metody a řízení sociální práce*, s. 11-12.

³ Srov. BALÁŽ, *Možnosti dosahování oborových zájmů sociální práce v organizacích zaměstnávajících sociální pracovníky*, s. 44.

⁴ Srov. MATOUŠEK, *Základy sociální práce*, s. 184.

*pro sociální práci principy sociální spravedlnosti, respektování lidských práv, osobnosti jedince, rozmanitosti skupin a jejich specifík.*⁵ Na tomto základu lze stanovit, že sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů, posílení a osvobození jedince. Sociální pracovníci poskytují pomoc postavenou na lidském chování a sociální změně, za předpokladu, že budou dodržována základní lidská práva a sociální spravedlnost. Tyto cíle sociální práce jsou spojené s dlouholetou historií definic sociální práce.⁶

Přesně definovat obecný cíl sociální práce se zdá nemožné.

- „... *pomáhat jednotlivcům a sociálním systémům zlepšovat jejich sociální fungování a měnit sociální podmínky tak, aby chránily tyto jednotlivce a systémy před potížemi ve fungování*“.
- „*Cílem sociální práce je podpora sociálního fungování klienta v situaci, kde je taková potřeba buď skupinově, nebo individuálně vnímána a vyjádřena. Sociální práce se profesionálně zabývá lidskými vztahy v souvislosti s výkonem sociálních rolí.*“⁷

V definici cíle sociální práce se často setkáme s důležitým pojmem „sociální fungování“. Jedná se o komplex následujících skutečností:

- člověk a prostředí na sebe neustále působí,
- člověk musí reagovat na požadavky, které na něj klade prostředí,
- mezi člověkem a požadavky by měla být určitá rovnováha, problém vzniká, pokud člověk nezvládá požadavky svého prostředí,
- s problémem si člověk většinou poradí sám, někteří lidé však problémové situace nezvládají, s problémem si sami neporadí a nejsou schopni sami znovu dosáhnout rovnováhy,
- nedostatek dovedností jedince nebo nepřiměřené požadavky prostředí na jedince mohou být příčinou problémů,
- sociální pracovník se zaměřuje na interakce mezi očekáváním prostředí a schopnostmi jedince. Jeho úkolem je podporovat sociální fungování tím, že pomáhá obnovit rovnováhu.⁸

Mezinárodní federace sociálních pracovníků definuje sociální práci jako obor, který podporuje sociální změnu ve společnosti, zabývá se problémy v mezilidských vztazích, sociálním fungováním, zmocňuje jedince.⁹ K této definici sociální práce směřuje Musilovo aktivistické pojetí sociální práce.¹⁰

Nejasné vymezení a posouvání hranic profese sociální práce má svá úskalí. Řada sociálních pracovníků je toho názoru, že cílem sociální práce je pomáhat klientům. Na druhé straně existuje názor, že sociální práce má za cíl sociální kontrolu a řešení či prevenci sociálních problémů.¹¹ Z toho můžeme usoudit, že činnost sociálních

⁵ *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky*, čl. 1.

⁶ Srov. PAYNE, *Paradigms of Social Work: Alternative Perspectives on Social Work Practice Theory*, s. 7.

⁷ Srov. MATOUŠEK, *Základy sociální práce*, s. 184.

⁸ Srov. Tamtéž, s. 185.

⁹ Srov. BALÁŽ, *Možnosti dosahování oborových zájmů sociální práce v organizacích zaměstnávajících sociální pracovníky*, s. 44.

¹⁰ Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 42.

¹¹ Srov. MATOUŠEK, *Základy sociální práce*, s. 184.

pracovníků obnáší také aktivitu, která vede k řešení možných problémů ještě před jejím vznikem. Tato aktivita je postavena právě na vztahu mezi sociálním pracovníkem a společností. Domnívám se, že to je také jeden z hlavních důvodů, proč se v dnešní společnosti neobejdeme bez pomáhajícího oboru sociální práce. Důvodům, proč po vlivu komunistických režimů potřebujeme ve společnosti sociální práci, se budu věnovat v další části této práce.

Sociální práci utvářejí samotní pracovníci, kteří jí dávají podobu svou aktivitou, činností v tomto oboru, ale také vytváří ustanovující a metodické dokumenty, a tím určují její poslání. Vlivem postavení sociální politiky je sociální práce rozvíjena, ale také omezena státem. Nepřímo rozvíjí sociální práci také občané, kteří skrze volbu politiků utváří představu o sociálních problémech.¹²

1.2 Sociální problém

Tak jako i v jiných zemích, je v České republice sociální práce specifická. Jedná se o konstruovanou činnost, kterou můžeme pochopit jen ve vazbě na sociální a kulturní kontext. Sociální práce reaguje svou teorií i praxí na to, jak konkrétní lidé vnímají v určitém místě a čase sociální problémy.¹³ K identifikaci problému vede řada faktorů. Sociální pracovník vstupuje do těchto obtížných situací jako odborník, který by měl individuálně problém zhodnotit a rozhodnout se „...zda se má v dané chvíli pomáhat člověku, nebo měnit systém.“¹⁴

Definovat sociální problém, který se musí řešit za pomoci sociální práce, znamená vzít v úvahu součet konfliktů a problémů, které se ve společnosti vyskytují. Jednoznačně nelze určit, co sociální problém je a co není. Je to také ovlivňováno společenskými postoji. Může se jednat o stav, který je chápán jako odchylka od normy. Právě společnost rozhoduje o tom, zda se jedná o sociální problém, či ne.¹⁵

Etický kodex sociální práce definuje sociální práci jako činnost, která mimo jiné podporuje sociální změnu, hledá řešení sociálních problémů v mezilidských vztazích. Připisuje sociální práci silné humanistické a lidsko-právní principy cílené na individuální i společné zájmy. Z tohoto ohledu je tento dokument klíčový pro aktivistické pojetí sociální práce, ve kterém sociální pracovník aktivně jedná ve prospěch strukturálních změn.¹⁶ Jedná tak s cílem identifikovat, popsat a odstranit sociální problémy ve společnosti.¹⁷

Pokud chceme popsat sociální problém, musíme naslouchat těm, kteří daný problém objevili a popsali. Naslouchat veřejné diskusi k danému problému je prvním krokem. Dalším krokem je kontrola legitimacy, existence a činnost aktérů v daném problému. Podstatným požadavkem je, aby sociální problém popsala skupina lidí,

¹² Srov. ELICHOVÁ, *Pěstování orchidejí a praxe charitativních organizací: Teologická reflexe charity a praxe pomáhající organizace*, s. 30.

¹³ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 13-14.

¹⁴ Srov. LÍMOVÁ, *Kritická sociální práce – příležitosti a výzvy. Pracovník tváří v tvář člověku hledajícímu pomoc*, s. 110.

¹⁵ Srov. NAVRÁTIL, *Sociální práce jako sociální konstrukce*, s. 45.

¹⁶ Srov. JANEBOVÁ, *Sešit sociální práce: Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce*, s. 11.

¹⁷ Srov. JANEBOVÁ, MUSIL, *Mýty o roli sociálních pracovníků a pracovník*, s. 56.

kterých se týká. Pokud by se jednalo o další osobu, která by se snažila problém popsat a vysvětlit, mohlo by dojít ke zkreslení podstatných informací.¹⁸

Každý z nás se v životě potýká se situacemi, které není schopen zvládnout vlastními silami. Zde hraje svou roli rodina, která jedince obklopuje. Pokud se jedinec či rodina rozhodne svůj problém dále řešit, sociální pracovník rozhoduje o tom, jakou pomoc bude poskytovat. Zda bude hledat a odstraňovat překážky, či hledat a využívat další zdroje pomoci.¹⁹

Zvládat různé situace se učíme od narození. Proto rodina hraje důležitou roli ve zvládnání problémových situací. V odborné literatuře je rodina velmi diskutované téma. Z různých pohledů se jí věnuje mnoho autorů a odborníků. Jedná se o nejstabilnější prostředí všech společností. Je mimo jiné považována za základ společnosti.²⁰

Rodina by měla být nosný a stabilní útvar. Ze své podstaty má 5 základních úkolů:

- Soudržnost a emocionální stabilizace členů rodiny: Zajišťuje soudržnost členů rodiny a emocionální spojení. V rodině jedinec rozvíjí a projevuje svou individuální osobnost, zajišťuje pomoc a podporu svým členům. Je důležitá pro osobní vývoj, socializaci a zdraví jedince.
- Reprodukce: Skrze reprodukci je zachována existence společnosti.
- Péče o děti a jejich výchova: Rodina plní speciální funkci, ve které děti přejímají určité normy. Napomáhá člověku orientovat se ve vztazích, zajišťuje pocit bezpečí, důvěry, rozvíjí mravní dispozice (solidaritu, svědomitost) i dispozice emocionální (schopnost lásky, kontrolu).
- Vedení domácnosti, zdraví, rekreace: Skrze rodinu jedinec získává prostor pro sociální učení. Kvalita rodinného prostředí v běžných činnostech ovlivňuje zdraví, regeneraci, spokojenost i způsob života.
- Vzájemná pomoc: V rodině se rozvíjí ochota pomoci v rámci její soudržnosti. To výrazně ovlivňuje život jejích členů.²¹

Rodina se projevuje jako základ společnosti. Proto je nutné, aby se jí dostávalo náležitě péče založené na sociálně-etických idejích a sociálně spravedlivé společnosti. Na druhou stranu se jedná o vysoce zranitelný sociální systém. V současné době se vedou diskuze o její stabilitě a výkonnosti.²²

Členové rodiny se v současné společnosti potýkají s nejistotou. Tomuto stavu můžeme přisuzovat nezaměstnanost, krátkodobost pracovních a osobních vztahů. Dnešní rodina se potýká s nedostatečným vyrovnáním nákladů, přehlíží se výkony členů rodiny mimo ekonomický systém, klesá porodnost. V rodině má přednost materiální zabezpečení před potřebou předávání životních hodnot. Rodiče mají díky strachu z finančního zabezpečení méně času na své děti. Klesá význam manželského soužití, což s sebou nese řadu problémů. Politický systém od dob komunismu přinesl řadu změn, reagujících na aktuální potřeby.²³ V této proměně společnosti směřující

¹⁸ Srov. NAVRÁTIL, *Sociální práce jako sociální konstrukce*, s. 46.

¹⁹ Srov. MUSIL, ŠRAJER, *Dimenze životní situace rodiny*, s. 10.

²⁰ Srov. MATOUŠEK, *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 9.

²¹ Srov. ANZENBACHER, *Křesťanská sociální etika: Úvod a principy*, s. 82-83.

²² Tamtéž, s. 84.

²³ Srov. BALÁŽ, *Současný stav neohrožuje ani tak rodiny jako samotnou existenci společnosti*.

k demokracii je jasný úkol pro sociální pracovníky, kteří se osobně setkávají se členy společnosti. Sociální pracovníci by měli poukazovat na problémy, které se ve společnosti vyskytují, vést o nich veřejné diskuze a požadovat změny v legislativách, které by byly pro občany přínosem v jejich životních obtížích.²⁴

1.3 Malá paradigmatata sociální práce

Nejasné a obsáhlé cíle sociální práce mohou být pro pracovníky, zaměstnavatele i společnost nepřehledné. V různých oblastech výkonu sociální práce je pojmána odlišně. Několik autorů rozlišilo, jak lze dělat sociální práci. V odborné literatuře je jedním ze známých autorů rozlišení Payne. Ten se zabýval paradigmaty sociální práce. V této kapitole se budu věnovat jeho rozlišení. V jeho paradigmatech můžeme sledovat, že aktivismus je vnímán jako nedílná složka výkonu profese sociální práce.

Ve společnosti můžeme sledovat strukturu idejí, které tvoří politiku nebo organizaci. Tato struktura představ tvoří paradigma, nebo soubor předpokladů o tom, co by sociální práce měla v konkrétní situaci dělat. Paradigma znamená způsob porozumění a strukturování argumentů a znalostí v konkrétní disciplíně. Souběžně může být několik paradigmat, která společně nemohou existovat, jedno vytlačuje druhé. Zastánci každého paradigmatu se s konkrétními názory ztotožňují. Věří, že pozitivně ovlivní sociální práci jako disciplínu i v budoucnu.²⁵

K tomu, aby pomoc byla efektivní, si musí sociální pracovník ujasnit, které faktory sociálního fungování jsou podstatné a které situační faktory sociálního fungování jsou rozhodující pro problém klienta. Proto byly možnosti pohledu na předpoklady sociálního fungování formulovány do paradigmat sociální práce. Ty pomáhají sociálnímu pracovníkovi rozpoznat konkrétní problém klienta a zvolit vhodné řešení. Řešení musí být individuální a musí reagovat na životní situaci klienta tak, aby obnovilo nebo udrželo sociální fungování.²⁶

Payne stanovuje sociální práci 3 hlavní cíle, které informují o základních modelech sociální práce, označil je jako „malá paradigmatata“. Všechny tyto modely mají za cíl zlepšení postavení jednotlivců, spravedlivé přerozdělení zdrojů, explicitní uznání strukturálních omezení schopnosti uspokojovat své vlastní potřeby, podporu jejich úsilí, zlepšení podmínek spravedlnosti ve společnosti, akce směřující k hledání strukturální změny. Hlavní cíle můžeme nazvat jako paradigmatata, která označil jako terapeutické, reformní a poradenské. Považuje je za charakteristiku sociální práce. Domnívá se, že v tomto je základ, podstata a identita sociální práce.²⁷

1.3.1 Terapeutické paradigma

Terapeutická pomoc (neboli terapeutické paradigma) považuje za hlavní faktor sociálního fungování duševní zdraví a pohodu člověka. Jejím cílem je pomoci jednotlivcům, skupinám i komunitám k zabezpečení psychosociální pohody.

²⁴ Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 47.

²⁵ Srov. PAYNE, *Paradigms of Social Work: Alternative Perspectives on Social Work Practice Theory*, s. 6.

²⁶ Srov. MATOUŠEK, *Základy sociální práce*, s. 186-187.

²⁷ Srov. PAYNE, *Paradigms of Social Work: Alternative Perspectives on Social Work Practice Theory*, s. 10-11.

Své základy staví na komunikaci, která lidem pomáhá získat kontrolu nad vlastními pocity, a způsobu života. Dále pak budování vztahu a podpora, která se dostává všem zúčastněným. Sociální pracovník tak musí mít dobré psychologické znalosti a nejlépe i terapeutický výcvik.²⁸ Toto paradigma je obecně zaměřeno na individuální potřeby klientů, na poradenství, informovanost. Je obecně známo, že nepřináší velké změny. Přesto se snaží měnit instituce, aby byly více nápomocné klientům.²⁹

1.3.2 Reformní paradigma

Další paradigma můžeme chápat jako úsilí o reformu společenského prostředí. Hlavní představou tohoto paradigmatu je sociální fungování. To je spojováno se společenskou rovností, a to ve všech vrstvách společnosti. Představa podpory spolupráce a solidarity vede k myšlence pomoci utlačovaným ovlivňovat vlastní život. Je zaměřena na zmocňování jednotlivců i skupin, ke změnám ve společnosti. Snaží se o rovný přístup, protože bez něho nelze dosáhnout osobního ani sociálního rozvoje. K využití tohoto paradigmatu by měl sociální pracovník využívat informace z politologie, sociální filozofie a sociologie.³⁰ Sociální pracovníci, kteří ve své práci zastávají reformní paradigma, působí na makrosociální úrovni.³¹ Podporují sociální změnu a sociální rozvoj. Sociální pracovníci, kteří zastávají reformní paradigma, splňují aktivistickou podstatu sociální práce. Ta vychází z již zmíněné definice sociální práce v Etickém kodexu sociálních pracovníků České republiky.³²

1.3.3 Poradenské paradigma

Toto poradenské paradigma, označované také jako sociálně-právní pomoc, je zaměřeno na schopnosti zvládat problémy a mít přístup k informacím a službám. Je zaměřeno na individuální potřeby a na zvládání zlepšení systému sociálních služeb. Má za cíl klientům poskytovat informace, kvalifikované poradenství, zpřístupnit zdroje. Dalším cílem je pak snaha o změnu společnosti a institucí, které by měly odpovídat aktuálním potřebám lidí. K využití tohoto typu pomoci jsou zapotřebí poznatky z psychologie, sociologie a práva.³³ Sociální pracovník spolu s klientem hledá sociální a finanční podporu, poskytuje mu informace v oblasti dávek, může klienta zastupovat při jednání s úřady.³⁴ Z toho můžeme pochopit, že nehledá nové možnosti pomoci, ale zaměřuje se na pomoc klientům z již dostupných zdrojů.

1.4 Sociální práce pod vlivem společnosti

Nejen na rodinný systém má aktuální podoba společnosti svůj vliv. Proč je aktivistická rovina sociální práce v dnešní společnosti potřebnější, než v dřívějších dobách?

²⁸ Srov. MATOUŠEK, *Základy sociální práce*, s. 187.

²⁹ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 188

³⁰ Srov. MATOUŠEK, *Základy sociální práce*, s. 187-188.

³¹ Srov. ŠŤASTNÁ, KRÍŽOVÁ, *Přístupy uplatňované v sociální práci: eklektismus teoretických východisek a různorodost praxe očima studentů sociální práce*, s. 32.

³² Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky*.

³³ Srov. MATOUŠEK, *Základy sociální práce*, s. 188.

³⁴ Srov. ŠŤASTNÁ, KRÍŽOVÁ, *Přístupy uplatňované v sociální práci: eklektismus teoretických východisek a různorodost praxe očima studentů sociální práce*, s. 33.

V této kapitole chci poukázat na to, že nesmíme opomíjet vývoj společnosti ani v otázkách týkající se sociální práce. Ta musí ze své podstaty reagovat na dobu, ve které působí. Sociální práce musí neustále dokazovat svůj význam pro společnost. Proto jsem si také kladla otázku, zda má pomáhající obor sociální práce hájit sebe, nebo své klienty.

Sociální práce se v České republice vlivem komunistické vlády vyvíjela směrem byrokratických organizací, administrativy a paternalistického přístupu. Sociální práce v těchto dobách řešila administrativu dávek sociálního zabezpečení s pasivním přístupem mezi klientem a sociálním pracovníkem. Tento přístup vedl k tomu, že sociální práce se nemohla plnohodnotně rozvíjet jako samostatná profese. Plnohodnotná profese, jak ji známe dnes, se svým vzdělávacím systémem, etickým kodexem a profesním sdružením se začala objevovat až po roce 1989, kdy došlo k zásadní změně politických, ekonomických a sociálních poměrů. Vlivem nezaměstnanosti, chudoby, lidí bez přístřeší, drogově závislých, kriminality apod. začala růst poptávka po sociálních službách, které by nové problémy vysvětlovaly a hledaly možná řešení. Tato situace ovlivnila vývoj naší sociální práce natolik, že se s obtížemi potýkáme dodnes.³⁵

Právě vlivem komunistické vlády u nás i v současnosti přetrvává představa, že sociální práci zastává administrativní sociální pracovník, pracující s pasivním klientem skrze systém sociálních dávek.³⁶ Z toho můžeme usoudit, že byla poptávka po sociální práci, která bude ve své podstatě aktivní a bude hledat řešení nově vzniklých problémů. Současná společnost si však vlivem předchozí zkušenosti se sociální prací není vědoma toho, že sociální práce má v tomto oboru i svou aktivistickou roli, kterou současná společnost potřebuje.

Po ukončení vlády totalitních komunistických režimů (1989-1990) se celá Evropa nachází v době nového utváření. Sjednocování zemí do Evropské unie a současná globalizace nesou řadu změn. Mění se politická, ekonomická i mentální situace. Proměny světa se nedají zastavit, musíme na ně umět vhodně reagovat. Rozvoj informačních technologií, hospodářství a společenských struktur souvisí s rychlou celosvětovou mobilitou informací, zboží, služeb a kapitálu. Zvyšují se náklady na vývoj a investice vyžadují celoplošné propojení a nadnárodní trhy. S tím souvisí velká míra dobrovolné i nedobrovolné migrace. Vlivem elektronických médií získáváme informace, životní vzory, náboženské představy a postoje z celého světa. Tím dochází ke změnám vzorců chování a úhlů pohledu. Snažíme se ovládnout přírodu a ovládat svět. Příroda už není stabilní, seberegulující a nedotknutelný rámeček našeho života a našeho jednání. Hledáme nové orientace života. Na tyto změny je potřeba kompetentně reagovat a zastavit škody, které by změny mohly způsobit. Můžeme ztratit solidaritu a dospět k sociální brutalizaci.³⁷

Nově potřebujeme odpovídat na otázky o důstojnosti člověka, o svobodě, o ochotě k zodpovědnosti jednotlivců i institucí. Vědomosti a dovednosti musíme formovat k dosažení cílů a řešení problémů. Pracujeme na základě subsidiarity

³⁵ Srov. NAVRÁTIL, *Sociální práce jako sociální konstrukce*, s. 41.

³⁶ Srov. ELIHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 32.

³⁷ Srov. RENÖCKL, *Existují evropské modely společnosti s budoucností? Sociálně-etické reflexe ke kontextu sociální práce*, s. 97-98.

(Rozhodování a zodpovědnost je ponechána do co největší míry na malých jednotkách. Pouze to, co malé jednotky nezvládají, přebírá vyšší rovina). Vlivem globalizace se také zvětšují rozdíly mezi chudými a bohatými. Roste nezaměstnanost, chudým se nedostává potřebné sociální péče a podpory. Vyžadují rovnost šancí a spolupráci všech na sociální a ekonomické úrovni. Z našeho života se vytrácí nevyhnutelné otázky stárnutí a konečnosti. Žijeme v době bez vztahu k transcendentnu, která nevede ke svobodě, absolutizujeme moc, výkon, peníze, uplatnění, čímž se vystavujeme dezorientaci, rezignaci a cynismu. V této oblasti komplikované společnosti, v kultuře, politice a hospodářství je právě výzva pro sociální pracovníky. Je potřeba podchytit souvislosti, představit možná řešení problémů a nabídnout kompetentní vzdělávání, poradenství a pomoc postavené na lidské důstojnosti.³⁸ Sociální pracovníci se stávají zastánci práv utlačovaných více než kdy jindy. Sociální práce svým posláním ujišťuje společnost, že podpoří sociální změnu.³⁹ Pak tedy záleží na aktivistických schopnostech sociálních pracovníků, zda tento slib naplní.

V českém prostředí můžeme v současné době vidět krizi sociální práce, která vede ke ztrátě smyslu sociální práce jako takové. Problém můžeme sledovat ve způsobu financování sociální práce skrze systém sociálních služeb, v reálných podmínkách, ve které se sociální práce poskytuje nebo ve vymezení sociální práce jako oboru.⁴⁰ K tomu, aby sociální práce jako profese mohla hájit své působení, odborně se rozvíjet a požadovat legislativní změny, je potřeba vzniku profesní komory sociální práce.⁴¹

Také vlivem institucionalizování sociální práce dochází ke ztrátě identity tohoto oboru, hranice sociální práce jsou nejasné, vytrácí se společenské uznání oboru, který mohou zastávat i nekvalifikovaní pracovníci. Zákon umožňuje vykonávat tuto profesi i řadě jiných odborníků, nejen sociálním pracovníkům.⁴² „*Odbornou způsobilostí k výkonu povolání sociálního pracovníka je: vyšší odborné vzdělání získané absolvováním vzdělávacího programu akreditovaného podle zvláštního právního předpisu v oborech vzdělání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost, nebo vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii, právo nebo speciální pedagogiku, akreditovaném podle zvláštního právního předpisu.*“⁴³ V návaznosti na současný stav sociální práce v České republice Jan Sokol hovoří o mizérii sociální práce.⁴⁴

S mizérií sociální práce úzce souvisí dnešní postmoderní doba. Ta se projevuje nejistotou. Jsme nuceni k flexibilitě, oslabují se naše psychické a fyzické síly. Vlivem individualizace je člověk odkázán jen sám na sebe, nemůže předpokládat společenskou

³⁸ Srov. Tamtéž, s. 101-104.

³⁹ Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky*, čl. 1.

⁴⁰ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 16.

⁴¹ Srov. KOPŘÍVOVÁ, *Vzdělávání, teorie a praxe jsou neoddělitelné součásti sociální práce*, s. 20.

⁴² Srov. BALÁŽ, *Možnosti dosahování oborových zájmů sociální práce v organizacích zaměstnávajících sociální pracovníky*, s. 45.

⁴³ Zákon č. 108/2006 Sb., *o sociálních službách*, § 110, ods. 4 a, b.

⁴⁴ Srov. BALÁŽ, *Možnosti dosahování oborových zájmů sociální práce v organizacích zaměstnávajících sociální pracovníky*, s. 45-46.

solidaritě. Jsme zaměřeni na zisk a ztrácíme důvěru v sebe samé, v mezilidské vztahy, v instituce. Necháváme se ovlivňovat moderní technikou, kvůli které se spokojíme s neosobním kontaktem. Společnost je tak značně neutěšená, což vede k osamělosti a existenciální prázdnotě.⁴⁵

Sociální práce zřejmě nepodchytí všechny výše zmíněné změny ve společnosti. Není schopna reagovat na rychle se proměňující společnost. Ztráta smyslu života, bez pevného základu, bez transcendentálních témat vede i k bezmocnosti sociálních pracovníků. Byrokratické podmínky při výkonu této profese jsou skličující. Vedle přesných opatření, tabulek, apod. se nám vytrácí samotná podstata. K čemu tento přístup vede a pro koho je přínosem? Proměnou tradičních norem slábne smysl rodiny. Klienti požadují rychlé změny své aktuální situace. Nároky na sociální pracovníky se stále zvyšují, především v jejich kvalifikovaných znalostech. To způsobuje např. globalizace, složitost mezilidských vztahů, migrace, multikulturalismus. Abychom mohli obhajovat sociální práci v současné podobě společnosti, musíme nově objevit identitu této profese a vyřešit obrovskou krizi, se kterou se současně potýkáme.⁴⁶

1.5 Etické otázky

Z předchozího textu vyplývá, že v současné společnosti potřebujeme víc než kdy jindy řešit otázky lidské důstojnosti, práv, povinností a svobody. Vlivem proměny společnosti dochází k proměně etických hodnot. Proto se v této kapitole zaměřím na to, jak má tento pomáhající obor ukotvené etické otázky a z jakých principů vychází. Pokud chce aktivismus v sociální práci obhájit své postavení, pak musí sociální pracovník o své činnosti přemýšlet dřív, než bezhlavě podnikne ukvapené kroky. V následujícím textu bych chtěla poukázat na to, že etické otázky mají v sociální práci své opodstatnění. Dále chci ukázat, z jakého důvodu je právě etika oborem, ve kterém musíme vzdělávat naše sociální pracovníky.

Sociální práce je postavena na etických principech, na kterých staví svou profesionální integritu. Mezi tyto principy řadíme uznání přirozené lidské důstojnosti, prosazování lidských práv, prosazování sociální spravedlnosti, prosazování práva na sebeurčení, prosazování práva na participaci, respektování důvěrnosti a soukromí, jednání s lidmi jako celostními bytostmi a etické využití technologií a sociálních médií.⁴⁷

Důstojnost lidské osoby a lidská práva vycházejí z křesťansky formovaného vidění člověka. Pokud chceme člověka vnímat jako osobu, které náleží lidská důstojnost a základní lidská práva, musíme na člověka nahlížet z pěti aspektů, které v celku tvoří člověka jako osobu:

- Duch v těle: Člověka tvoří jeho tělesná část a duchovní život. Tím se odlišuje člověk od zvířat, to mu připisuje onu důstojnost.
- Spolubytí: Člověk je na jedné straně sebe-vědomý, rozumový, individuální subjekt, na druhé straně je závislý na spolubytí s jinými lidmi. Člověk se stává člověkem právě ve společnosti jiných lidí.

⁴⁵ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 16-17.

⁴⁶ Srov. Tamtéž, s. 18-20.

⁴⁷ Srov. *Prohlášení o etických zásadách globální sociální práce*.

- Mravní subjekt: Člověk se svou tělesnou stránkou a determinantem společnosti má také rozumovou motivaci. Sám nese odpovědnost za své jednání, je schopen mravně uvažovat, jeho rozum má povahu svědomí. Člověk tak musí nést svůj život, komunikovat a spolupracovat s druhými.
- Transcendence: Člověk je bytost existenciálně náboženská. Klade si otázky po smyslu a svém původu, o vlastním životě, přírodě, společnosti, vlastní konečnosti a dalších souvislostí.
- Hřích: Člověk je mravním subjektem v napětí viny a vykoupení. Je tím myšleno selhání na individuální i sociální rovině při uskutečňování řádu, společného dobra, s cílem sociální spravedlnosti.⁴⁸

Hodnota lidské důstojnosti je podstatná pro vykonávání profese sociální práce. Skrze Etický kodex sociálního pracovníka v České republice se všichni sociální pracovníci zavazují k následujícímu: „*Sociální pracovník přistupuje ke každé osobě důstojně, s ohledem na individuální rozdíly a v kontextu respektování a dostávání lidských práv. Podporuje vlastní zodpovědnost a autonomii každé osoby s ohledem na nejen individuální potřeby osoby, ale i její možnosti, schopnosti a dovednosti.*“⁴⁹

Vystihnout přesnou podstatu lidské důstojnosti je velice složité. Vychází ze dvou pojetí. Prvním pojetím je, že důstojnost je inherentní. Nárokuje si respekt mravního ohledu vycházející z podstaty lidského bytí. Tudiž se vztahuje na všechny lidi od narození. Druhým pojetím je důstojnost kontingentní, vztahující se k určitým kvalitám člověka, způsobu života a zohledňuje se postavení, společenský výkon a především individuální zásluha. Tudiž nenáleží každému člověku. Z tohoto pohledu je zdůvodnitelné například otroctví. Tato selektivnost dělí lidi na důstojné, méně důstojné a bez důstojnosti. Tento přístup je ničující a naprosto nepřijatelný. Inherentní pojetí lidské důstojnosti je hodnotou vrozenou a náleží každému z podstaty „lidství“. Je nedělitelná, nezcižitelná, nevyčíslitelná, neodstranitelná, neodvoditelná, nedotknutelná. Kant vychází z představy, že člověk jako rozumová bytost má svou důstojnost. Nedá se vyčíslit, je dána tím, že člověk je cílem sám v sobě. Lidské důstojnosti je připsána kritická síla, která je citlivá na její nerespektování či snižování. Člověk by ji měl projevat skrze důstojné myšlení a jednání.⁵⁰

Činnost sociálních pracovníků vychází ze Všeobecné deklarace lidských práv, z Listiny základních práv a svobod. Skrze Etický kodex se zavazuje k podporování sociální změny, sociálního rozvoje, řešení problémů. Staví na principu sociální spravedlnosti, respektování lidských práv, osobnosti jedince, rozmanitosti skupin a jejich specifik.⁵¹

V sociální práci se často setkáváme s pojmem sociální spravedlnost, která je jedním z hodnotových horizontů sociální práce. Jedná se o spravedlnost, která vyplývá z normy dobrého řádu, vedoucího k obecnému blahu. Pod pojmem sociální spravedlnost si můžeme představit vzájemné působení několika faktorů. Jedná se o spravedlivé

⁴⁸ Srov. ANZENBACHER, *Křesťanská sociální etika: Úvod a principy*, s. 181-184.

⁴⁹ *Etický kodex sociálního pracovníka v České republice.*

⁵⁰ Srov. ŠRAJER, *Lidská důstojnost a sociální práce*, s. 110.

⁵¹ Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka v České republice.*

podmínky smlouvy a směny, aktivní účast všech na sociálním životě, rozdělení statků a opci pro chudé, spravedlnost a jistotu v realizaci práva.⁵²

Sociální spravedlnost je také ukotvena v etických kodexech, posláních i cílech, protože se týká člověka a jeho postavení ve společnosti. Pokud hovoříme o člověku jako lidské bytosti s důstojností, pak by každý člověk měl dostat možnost k rovným příležitostem, a získat tak alespoň minimální pomoc. Tento přístup úzce souvisí s utvářením politického, sociálního systému. Sociální systém staví na základě principů solidarity, subsidiarity a participace.⁵³

Sociální práce má sociální spravedlnost jako jeden ze svých hlavních cílů. Má zapojovat lidi do procesů týkajících se vztahů ve společnosti a vzájemného vztahu mezi nimi. Tím chce čelit diskriminaci a institucionálnímu útlaku a dosáhnout respektování rozmanitosti i zajištění rovného přístupu ke zdrojům. Měla by čelit nespravedlivé politice a praktikám, napomáhat budování solidarity, která má vést k zodpovědné společnosti.⁵⁴

Komplexní přístup ke klientům je stěžejní myšlenkou, která propojuje nejednotné vymezení sociální práce jako oboru. U sociálního pracovníka se předpokládá, že celkovým pohledem na situaci klienta je schopný nabídnout nejvhodnější pomoc. Dále se předpokládá, že svým mezioborovým přístupem je schopen diagnostikovat, vysvětlit a v rámci hodnotového horizontu zmírnit nebo vyřešit problém daného klienta. Za hodnotový horizont se považuje právě lidská důstojnost a sociální spravedlnost. Sociální pracovník jedná v zájmu o celkové dobro klienta.⁵⁵

Při sociální práci dochází k záměrnému kontaktu sociálního pracovníka s klientem. Pozornost k lidské důstojnosti jde v tomto kontaktu dvojím směrem. Je vlastní sociálnímu pracovníkovi i klientovi. Základním požadavkem v tomto kontaktu je lidský přístup. Je důležité, aby si pracovník při své práci uvědomoval obě rodiny této důstojnosti. Předpokládá se, že sociální pracovník bude tyto hodnoty rozvíjet a prohlubovat svým jednáním. To je jediný přístup, který zamezí ohrožení únavovým syndromem či syndromem vyhoření. S tím se setkáváme právě v dnešní postmoderní době, kdy výkon stavíme před hodnotu sebepřijetí. I přes vlivy společnosti nemůžeme důstojnost spojovat s výkonem. Touha naplnit ideální představy okolí, ospravedlnění vlastní osoby před druhými i před sebou samými není cesta k úspěchu. Tyto mnohdy skryté touhy spojované s výkonem vedou k vyčerpanosti sociálního pracovníka, ale také k nezájmu klienta. Úkolem sociálního pracovníka není vyžadovat od klienta pouhý výkon, ale přesvědčit ho a motivovat k přemýšlení a hledání možných řešení.⁵⁶

V dnešní postmoderní společnosti (mimo jiné i vlivem médií) se mravnost chápe jako věc soukromého charakteru, ztrácíme schopnost rozlišení mezi dobrem a zlem. Potýkáme se se slabou individuálně etickou motivací, ochablým vědomím mravní povinnosti a odpovědnosti. Vlastními se nám stávají pouze legislativní požadavky, jejichž nedodržování vede k udělování sankcí. Tomuto přístupu by v oblasti sociální práce mělo být zamezeno. Měli bychom hledat eticky nejpřijatelnější řešení, vést etické

⁵² Srov. ANZENBACHER, *Křesťanská sociální etika: Úvod a principy*, s. 224-225.

⁵³ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 43-44.

⁵⁴ Srov. *Prohlášení o etických zásadách globální sociální práce*.

⁵⁵ Srov. ŠRAJER, *Etika a požadavek komplexnosti v sociální práci*, s. 82.

⁵⁶ Srov. ŠRAJER, *Lidská důstojnost a sociální práce*, s. 111-112.

diskuze. Z pohledu sociálního pracovníka by měla být etika (z povahy lidského bytí) chápána jako celoživotní úkol. Komplexní přístup ke klientovi vychází z předpokladu, že působení sociálního pracovníka bude vycházet právě z individuálně etických motivací. Současně musí mít pracovník na paměti skutečnost, že každý klient má ve vzájemném vztahu důstojnost a bio-psycho-spirituální potřeby a očekávání. Smyslem vzdělávání by proto mělo být naučit studenty automaticky na klienty nahlížet tímto způsobem.⁵⁷

Nejen Etický kodex sociálních pracovníků je příslibem, že: „*Je nejen posláním, ale i povinností sociálního pracovníka vykonávat sociální práci svědomitě, zodpovědně, iniciovat spolupráci multidisciplinárních týmů a dodržovat při výkonu této profese nejvyšší možné standardy profesionality v souladu s právními předpisy a dostupnými vědeckými poznatky. Závazek k respektování etiky sociální práce je základním aspektem kvality výkonu sociální práce. Etické povědomí je zásadní a neoddělitelnou součástí profesní činnosti každého sociálního pracovníka.*“⁵⁸

1.6 Aktivismus

Pohled na pojem „aktivismus“ může být různý. Všeobecně se jedná o činnosti, které jdou nad rámec určitých povinností. Jeho zastánci jsou akční, angažovaní, inovativní, kreativní.⁵⁹ V předchozích kapitolách jsem popsala, že sociální práce má svou aktivistickou funkci. Pro splnění účelu této práce se v následujícím textu zaměřím na pojem aktivismus. Budu se věnovat tomu, jakou má podobu z pohledu sociální práce, v čem je přínosem pro dnešní společnost a jaká jsou jeho úskalí.

Aktivismus, se kterým se setkáváme v dnešní společnosti, vznikl na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století. Byla to reakce na kvalitu života, životní prostředí, postavení menšin, žen a dalších znevýhodněných skupin tehdejší společnosti. Aktivismus už nebyl jen o prosazování ekonomických zájmů. Jako hlavní cíl si nově kladl právě chápání skupinových identit postavených na volné institucionalizaci a spontánní participaci. Později došlo k rozvoji směrem k normalizaci, profesionalizaci a formalizaci. Vlivem těchto proměn se po roce 1989 začaly rozvíjet organizace bojující za lidská práva. Aktivisté tak zcela veřejně vyjadřují kritiku současného stavu a navrhuji žádoucí uspořádání společnosti. Dnes můžeme aktivismus chápat jako součást politického systému i mezinárodních organizací.⁶⁰

V České republice se setkáváme s novým aktivismem, který se zaměřuje na postmaterialistická témata skrze environmentální a lidsko-právní organizace. Jedná se o aktivitu malých, navzájem propojených organizací. Nejde v nich o kolektivní protest. Nalezneme v nich politické poradenství a lobbování, navazování vztahů a sítí. Ukazuje se, že tento aktivismus nemá schopnost mobilizovat jedince, nestojí o masovou participaci, ale vytváří článek v mezi-organizačních sítích, které jsou pro současnou společnost typické.⁶¹

⁵⁷ Srov. ŠRAJER, *Etika a požadavek komplexnosti v sociální práci*, s. 85-86.

⁵⁸ *Etický kodex sociálního pracovníka v České republice*.

⁵⁹ JANEBOVÁ, CELÁ, *Kritická praxe mezi "jinou" sociální prací a aktivismem*, s. 27.

⁶⁰ Srov. CÍSAŘ, NAVRÁTIL, VRÁBLÍKOVÁ, *Stáří, noví, radikální: politický aktivismus v České republice očima teorie sociálních hnutí*, s. 141-142.

⁶¹ Srov. Tamtéž, s. 160-161.

Někteří autoři na základě mezinárodních definic sociální práce apelují na interakci mezi klienty a jejich prostředím, silně upozorňují na strukturální změny ve společnosti, které pomohou mnoha problémům. Jejich činnost je v literatuře označena jako kritická sociální práce, která řeší problémy na globální úrovni. Na úrovni národních států a lokálních komunit reagují sociální pracovníci na nerovné rozdělení moci a sociální nespravedlnost. Zaměřují se na změnu sociálního prostředí a struktur. Přestože je to cíl i obecné sociální práce, která je spojena s prosazováním lidských práv, sociální spravedlností, podporou znevýhodněných lidí, potřebujeme odvětví, které bude tuto kritickou sociální práci vymezovat. Svou teorií a praxí se tak může stát inspirací pro sociální pracovníky. Můžeme ji identifikovat jako závazek stát na straně utlačovaných a bezmocných, zplnomocňovat utlačované ke kolektivním akcím za účelem dosažení sociálních změn, upozorňovat na systémové příčiny problémů a řešit je. S obecnou i kritickou sociální prací je spojen právě aktivismus, který vede k dosažení cílů této profese.⁶²

Kritická sociální práce přináší nové pohledy na skutečnost. Svou pozornost věnuje společenským a politickým okolnostem. Odklání se od zdokonalování jednotlivých osob, jejich vlastností a chování. Směřuje k dosažení společenské transformace, proto se zaměřuje na protikladné akce sociální práce a sociální politiky. Snaží se vymanit z politiky, ve které jsou sociální pracovníci chápáni jak prostředek k disciplinování lidí ve společnosti. Nastavení sociálního systému se jeví jako nepohodlné nejen pro lidi ve společnosti, ale také pro sociální pracovníky samotné.⁶³

Sociální pracovníci se svým aktivním přístupem zaměřují na nespravedlivé společenské podmínky, jsou citliví na společenské nerovnosti.⁶⁴ Tím zachycují podstatu své práce, protože „sociální práce je profese založená na praxi a akademická disciplína, která usnadňuje sociální změny a rozvoj, sociální soudržnost a posílení a osvobození lidí.“⁶⁵

V některých oblastech je pro dosažení cíle žádoucí odklonění od tradičních řešení. Hledání alternativ k politické, veřejné a mediální diskuzi je podstatné pro řešení nových sociálních problémů, se kterými se potýkáme. Při kritické (jak někteří autoři uvádějí radikální) sociální práci nesmíme zapomínat na reflexi svých vlivů. Změny, které svým jednáním zapříčiníme, nemusí být ve všech ohledech přínosné. Svou úlohu zde hrají i představy, které mají sociální pracovníci a klienti. Sociální pracovníci vystupují jako experti se znalostmi a zkušenostmi. Klienti mají tendence k požadování okamžité pomoci, vinu nepřisuzují sobě, ale společenskému nastavení pomoci. Pokud chceme hovořit o sociální změně, tak musíme mít na paměti, že hovoříme o dlouhodobých cílech, nikoliv o bezprostřední pomoci, kterou klienti v daný okamžik potřebují.⁶⁶

⁶² Srov. JANEBOVÁ, CELÁ, *Kritická praxe mezi "jinou" sociální prací a aktivismem*, s. 24-25.

⁶³ Srov. LÍMOVÁ, *Kritická sociální práce – příležitosti a výzvy. Pracovník tváří v tvář člověku hledajícímu pomoc*, s. 103.

⁶⁴ Srov. Tamtéž, s. 106.

⁶⁵ *Prohlášení o etických zásadách globální sociální práce.*

⁶⁶ Srov. LÍMOVÁ, *Kritická sociální práce – příležitosti a výzvy. Pracovník tváří v tvář člověku hledajícímu pomoc*, s. 107-108.

Zásadní věcí v aktivistickém pojetí sociální práce je vnímat fakt, že reaguje v pomáhajícím procesu na přítomné skutečnosti. Nemůžeme být odhodláni měnit systém bez ohledu na to, jaký prospěch by to mohlo mít pro člověka v náročné životní situaci. Sociální pracovník by tak mohl jednat v rozporu s etikou sociální práce.⁶⁷

⁶⁷ Srov. Tamtéž, s. 109.

2 Sociální pracovník

Sociální pracovníci jsou hlavním nástrojem sociální práce.⁶⁸ Proto bych se v této kapitole ráda zaměřila právě na požadavky, které klademe na sociální pracovníky. Domnívám se, že sociální pracovník musí být schopný ovládat aktivistické pojetí sociální práce k tomu, aby jeho jednání bylo přínosem a vedlo k požadovanému výsledku. Budu se věnovat osobnosti sociálního pracovníka, která s pracovním výkonem úzce souvisí. Abychom mohli sociálního pracovníka označit za profesionála, zastávajícího aktivistickou rovinu této profese, musíme se také seznámit s tím, jaké jsou možnosti a nároky v oblasti vzdělávání. V této kapitole také věnuji pozornost nabízenému vzdělávání sociálních pracovníků na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

2.1 Požadavky směřované k sociálnímu pracovníkovi

Sociální práce je jakožto společenskovední disciplína i praktická činnost provozována skrze sociální pracovníky. Právě ti pracují s klienty sociální práce, s jednotlivci, s rodinami, se skupinami. Právě ti pracují se sociálními problémy, jako je chudoba, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace, delikvence, nezaměstnanost apod. Pomáhají zlepšovat životní podmínky, způsobilost k sociálnímu uplatnění. Jejich znalosti by měly sahat do filozofie, religionistiky, práva, sociologie, politologie, psychologie, pedagogiky, kriminologie, psychiatrie a dalších oborů. Práce této profese se opírá o hodnoty, dovednosti a zkušenosti, bez kterých bychom nemohli hovořit o dobrém sociálním pracovníkovi. Nejsou jim cizí pojmy tolerance, smysl lidské existence, původ dobra a zla, lidská vzájemnost, morálka, solidarita a mnoho dalších.⁶⁹

Současná společnost klade na sociální pracovníky nemalé nároky. Můžeme si klást otázky, jakou charakteristiku má sociální pracovník a zda je důležité, aby byl odborník. Tím se ale dostáváme k dalším otázkám. Co je skryto pod definicí odborník? Získá toto označení pracovník svým vzděláním, získáním praxe, kompetencemi, kvalitou výkonu sociální práce, nebo identifikací s profesí?⁷⁰

Práce sociálních pracovníků došla k dnešní podobě značným vývojem, od laické pomoci k profesionálnímu výkonu. Dnešní podoba sociální práce vyžaduje od sociálního pracovníka samostatnost, organizační schopnosti, flexibilitu, kreativitu, umění řešit každou situaci jedinečným způsobem (bez stereotypů), umění rozhodnout se v náročných situacích. Současně jsou kladeny velké nároky na sociální pracovníky ze strany zaměstnavatelů a státního systému. Jsou to požadavky místní, časové, předpokládající vysokou kvalitu práce, s rozvojem informačních technologií se předpokládá, že budou k dispozici nepřetržitě a budou čelit otázkám souvisejícím s využitím sociálních médií. O kvalitě práce sociálního pracovníka také rozhoduje zralost osobnosti, skutečná dospělost, duševní zdraví.⁷¹

⁶⁸ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 121.

⁶⁹ Srov. MATOUŠEK, *Základy sociální práce*, s. 10.

⁷⁰ Srov. ZAJACOVÁ, *Profesionální sociální pracovník v současné společnosti*, s. 8-9.

⁷¹ Srov. Tamtéž, s. 8.

K tomu, aby sociální pracovník mohl kvalitně vykonávat svou profesi, musí klienta dobře pochopit a mít k dispozici potřebné dovednosti a nástroje. K tomu je zapotřebí kvalitní příprava, vzdělávání a osobnostní předpoklady. Toto vzdělávání ztěžují neustálé změny, a to i v potřebách společnosti. Proto je nutné, aby docházelo k neustálému získávání znalostí a dovedností, tedy k celoživotnímu vzdělávání.⁷² To se odrazilo v legislativě České republiky. Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, definuje, kdo je sociální pracovník, a jak má vypadat jeho vzdělávání.

Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy, včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace.⁷³

Předpokladem k výkonu povolání sociálního pracovníka je plná svéprávnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost podle zákona.⁷⁴ Odbornou způsobilostí k výkonu povolání sociálního pracovníka je vyšší odborné vzdělání nebo vysokoškolské vzdělání, jak jsem již naznačila, v několika oborech, které se k sociální práci vztahují.

„...sociální pracovníci jsou lidé, kteří mají srdce na dlani, ale svoji práci dělají s naivitou, a tím chrání lidi, kteří škodí společnosti. Je proto důležité, aby si nejenom laická veřejnost, ale i odborníci z jiných profesí uvědomili, že v současnosti jsou sociální pracovníci mnohdy vysokoškolsky vzděláni lidé, kteří rozhodně nestojí na okraji a kteří jsou rovnocennými partnery v debatě a jednání.“⁷⁵ Aby sociální práce mohla hájit svou činnost, jsou na vzdělávání sociálních pracovníků kladeny větší nároky. Jde o to, aby sociální práce skrze vzdělanost dostala profesní hrdosti a respektu, protože má ve společnosti významnou a nenahraditelnou roli.⁷⁶

Sociální pracovník má profesionálně uchopit a poskytovat kvalitní sociální práci. Požadavky na sociální pracovníky neustále rostou a jsou často předmětem diskuzí. Výkon jejich profese je založen na jejich znalostech, dovednostech, směřujících nejen k zákonům, ale k pochopení člověka. Zákon č. 108/2006, Sb., o sociálních službách, v platném znění stanovuje, kdo je sociální pracovník. Zároveň ale umožňuje vykonávat tuto profesi pracovníkům bez kvalifikace k odborné pomoci lidem v náročných životních situacích, postavené na etických otázkách. Zastávat jedinečnost a vzdělanost sociálních pracovníků, kteří by měli hájit svůj pomáhající obor a ve společnosti dokazovat jejich potřebnost, se v tomto kontextu zdá nemožné.⁷⁷

Sociální pracovníci se nachází v nesouladu mezi požadovaným a realizovaným. S ohledem na současný stav je požadována změna právních předpisů, které by zajišťovaly kvalitu sociální práce. Sociálním pracovníkům by se dostávalo profesního rozvoje a růstu, obecně by se mohla zvýšit prestiž oboru. Současný legislativní rámec vede ke ztotožňování sociální práce se sociálními službami. Problémy

⁷² Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 65.

⁷³ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 109.

⁷⁴ Tamtéž, § 110, ods. 1.

⁷⁵ KOPŘIVOVÁ, *Vzdělávání, teorie a praxe jsou neoddelitelné součásti sociální práce*, s. 20.

⁷⁶ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 12.

⁷⁷ Srov. Tamtéž, s. 70.

ale můžeme sledovat i v jiných oblastech. Redukuje se činnost sociálních pracovníků na administrativní činnosti, na aktuální problémy klientů bez řešení dalších obtíží v jejich životě, nejasné vymezení kvalifikačních požadavků, ale především chybí dohled nad dodržováním etiky v této oblasti.⁷⁸

V roce 2012 Vědecká rada ustanovila pracovní skupinu, která by se měla zaměřovat na úpravu právních předpisů tak, aby odpovídala této pomáhající profesi. Dále navrhuje vznik profesní komory sociálních pracovníků. Ta by měla garantovat kvalitu, určovat rozvoj a celoživotní vzdělání a pro zajištění odbornosti by udělovala oprávnění k registrovanému výkonu sociální práce.⁷⁹

2.2 Osobnost sociálního pracovníka

Pro sociálního pracovníka je k výkonu profese jediným nástrojem jeho osobnost.⁸⁰ Jen ten, kdo sebe chápe a rozumí svému jednání, může mít pochopení pro druhé. Kdo se o sebe nestará, nemůže mít kvalitní profesionální vztah ke svým klientům. Je všeobecně známo, že jaké vztahy máme k sobě, takové vztahy máme k druhým. Z toho plyne, že o osobnost musí být náležitě pečováno.⁸¹ Osobnost je tvárná v pozitivním i negativním smyslu. Ovlivňují ji situace, které jako sociální pracovníci zažíváme. Proto má osobnostní zrání a růst své místo v Minimálním standardu vzdělávání sociálních pracovníků. Osobnost ovlivňuje výkon sociálního pracovníka, proto bych se v této kapitole chtěla zaměřit na to, jak se osobnost vyznačuje, formuje a s jakými specifickými požadavky na osobnost sociálního pracovníka se setkáváme. Právě osobnost sociálního pracovníka bude také ovlivňovat míru, nebo jeho tendenci k aktivismu.

Zachytit podstatu osobnosti se snaží každá její charakteristika. Ve většině definic osobnosti se vyzdvihuje charakter, temperament, schopnosti a konstituční vlastnosti člověka a jejich propojení. Projevuje se rozmanitostí psychických procesů a individuálních projevů. Vedle psychologů se osobností zabývají filozofové, právníci, teologové, sociologové a další odborníci.⁸²

Osobnost obecně můžeme z psychologického hlediska popsat jako vnitřní uspořádání duševního života jedince. Vyznačuje se organizovaností a funkční jednotou. Osobnost stojí mezi podnětem a reakcí. Označujeme tak individuální celek dispozic k psychickým reakcím. Do situací vstupuje individuální jednota citění, myšlení, vnímání, představy a snahy. Právě díky osobnosti reaguje každý člověk na určitou situaci různě.⁸³

Tři základní charakteristiky osobnosti jsou:

- „osobnost jako činitel a systém individuální struktury a dynamiky chování,
- osobnost jako otevřený systém interakcí individua s jeho životním prostředím na jedné a s tělem subjektu na druhé straně,

⁷⁸ Srov. KODYMOVÁ a kol., *Profesní zákon pro sociální práci – potřeba, nutnost nebo nadbytečná regulace?*

⁷⁹ Srov. Tamtéž.

⁸⁰ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 103.

⁸¹ Srov. ELICHOVÁ, *Kompetentní sociální pracovník/pracovnice*.

⁸² Srov. ČAKIRPALOGLU, *Úvod do psychologie osobnosti*, s. 16.

⁸³ Srov. NAKONEČNÝ, *Psychologie osobnosti*, s. 9-10.

- *osobnost jako systém psychických vlastností, dispozic, vnitřních determinant chování.*⁸⁴

Požadavky na osobnost sociálního pracovníka, jako pracovníka v pomáhajícím oboru jsou specifické. „*Sociální pracovník by měl být důvěryhodný, měl by být schopen zúčastněného naslouchání a hluboké empatie. Klient musí cítit vřelost a zaujetí případem. Mezi dalšími vlastnostmi jsou uváděny cílevědomost, iniciativa, samostatnost, smysl pro poznání souvislostí, samostatné rozhodování, abstrakce a předvídatost, nápaditost, sebekritičnost, smysl pro humor, vysoká motivace, odolnost k neúspěchu, schopnost nést riziko, schopnost projevit nevěru vůči autoritám, odmítání stereotypu, zájem o informace, odmítání rychlých závěrů, potřeba participace na řízení, potřeba komunikace se spolupracovníky a zájem o další odbornost.*“⁸⁵

Osobnost lze také zachytit pětifaktorovým modelem, který nazýváme „velká pětka“ (big five). Můžeme ho využít v úvahách o profesní orientaci. Zahrnuje v sobě pět rozměrů osobnosti, které mají vliv na výkon sociálního pracovníka:

- Otevřenost vůči zkušenosti: Tento typ skrývá aktivní zvědavost, otevřenost, ochotu přijímat nové podněty a dále s nimi pracovat. Je mu vlastní originalita, flexibilita, tolerance k neznámému.
- Extroverze: Pod tímto typem najdeme otevřenost vůči druhým, dobré komunikační schopnosti, aktivitu člověka. Je spontánní v otázkách, o kterých druzí nechtějí mluvit. Může se projevat tak, že dříve mluví, než myslí.
- Citová stabilita: Tento typ je charakteristický vyrovnaností, klidem, pozitivní asertivitou, není impulzivní, do kolektivu přináší své vyrovnané postoje, je odolný vůči stresu.
- Svědomitost: Tento typ osobnosti si stanovuje cíle, kterých s vytrvalostí dosahuje. Můžeme sem zařadit spolehlivost, pracovitost, poctivost. Pokud je na takového jedince kladeno příliš mnoho nároků, vede to k jeho vlastnímu vyčerpání.
- Přívětivost: Do tohoto typu můžeme řadit přátelskost, srdečnost, laskavost. Neobejde se bez empatie, do vztahů vstupuje s důvěrou. Nepříjemné jsou pro jedince v tomto typu situace, kdy se snaží obhájit svůj opačný názor.⁸⁶

Sociální pracovník je odborník, který má ve společnosti specifickou funkci, a to spojovat společnost. Nároky na sociálního pracovníka, který má pomáhat, podporovat, motivovat, organizovat a mnoho dalšího, jsou vysoké.⁸⁷ Sociální pracovník se má stát prostředníkem mezi aktuálními potřebami, zájmy ve společnosti a potřebou sociální reformy. Cesta ke zlepšení situace klienta vede skrz společnost, která ho do nepříznivé životní situace dostala. Aby se mohly zlepšovat mezilidské vztahy, je potřeba sociální práce ke zlepšování sociálních podmínek.⁸⁸ To má mimo jiné také velký vliv na osobnost sociálního pracovníka. V souvislosti s výkonem své profese je konfrontován s uvažováním a prožíváním svého smyslu života a zároveň s problémy

⁸⁴ Tamtéž, s. 25.

⁸⁵ GULOVÁ, *Sociální práce: Pro pedagogické obory*, s. 36

⁸⁶ Srov. PUNOVÁ, *Osobnostní dispozice a odolnost sociálních pracovníků*, s. 90-91.

⁸⁷ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 97.

⁸⁸ Srov. MUSIL, *Identita oboru/ profese sociální práce*, s. 513.

druhých lidí. Osobnostní zralost sociálního pracovníka je tak důležitým požadavkem pro vykonávání kvalifikované profese.⁸⁹

Požadavky na osobnost sociálního pracovníka kladou určité nároky v oblasti klientů, spolupracovníků, vedoucích, zákonodárců i společnosti. K tomu, aby jedinec zvládl očekávané nároky, obtížné situace, adaptoval se a dosáhl osobní pohody, je zapotřebí odolnosti. K tomu, zda je jedinec odolný, přispívají mimo jiné i výše zmiňované osobnostní dispozice. Ve společnosti je v současné době rozvíjena myšlenka, že péči, kterou poskytujeme svým klientům skrze sociální práci, musíme věnovat také sociálním pracovníkům. Jedině tak u nich můžeme dosáhnout stavu osobní pohody a podpořit je v náročnosti této profese.⁹⁰

2.3 Vzdělávání sociálních pracovníků

Vzdělávání sociálních pracovníků je dalším předpokladem pro kvalitně vykonávanou profesi sociálního pracovníka. Pokud chceme, aby sociální práce dosáhla ve společnosti respektu, který si zaslouží, musíme vzdělávání sociálních pracovníků věnovat náležitou pozornost. Snahu o zlepšení podmínek ve vzdělávání můžeme v posledních letech sledovat i v České republice. Je to jeden z kroků, jak posílit sociální práci jako profesní obor. Proto má vzdělávání sociálních pracovníků i v této práci své místo.

V roce 1993 vznikla Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Ta jako dobrovolný spolek sdružuje odborné a vysoké školy, které vzdělávají sociální pracovníky. Stanovuje Minimální standardy vzdělávání v sociální práci, kterými se snaží zvýšit kvalitu vzdělávání v tomto oboru.⁹¹

Navrátilová popsala 3 přístupy ke vzdělávání sociálních pracovníků. Odráží se v nich chápání vzájemné interakce mezi teorií a praxí. Rozdílnost ve vzdělávání sociálních pracovníků označuje v rámci přístupů zaměřených na důkazy, kompetenčních přístupů a přístupů reflexivních. Ve všech těchto přístupech se setkáme s pomocí klientům zvládat interakce s jejich sociálním prostředím.⁹²

Praxe založená na důkazech

Tento přístup ke vzdělávání sociálních pracovníků je typický tím, že je úzce spjatý s vědeckými metodami. Vznikl na konci 20. století. Je výsledkem hledání nejefektivnějších služeb, které mohou být podloženy právě vědecky ověřenými důkazy. Sociální pracovníci jsou vzděláváni k informační zdatnosti. Jejich hlavním úkolem je klientům poskytovat pomoc, která bude co nejefektivnější a bude odpovídat vědeckým postupům. Získané informace musí umět využít v rámci posuzování a rozhodování v procesu práce s klientem.⁹³

Zastánci tohoto přístupu se domnívají, že rozvíjet intelektuální schopnosti sociálního pracovníka je pro praxi přínosnější. Teoretické vzdělávání je dle nich totiž chápáno obsáhleji a lze ho využít v různých odvětvích praxe. Naopak praktické

⁸⁹ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 97.

⁹⁰ Srov. PUNOVÁ, *Osobnostní dispozice a odolnost sociálních pracovníků*, s. 92.

⁹¹ Srov. Asociace vzdělavatelů v sociální práci. *Kdo jsme*.

⁹² Srov. NAVRÁTILOVÁ, *Vzdělávání v sociální práci*, s. 510.

⁹³ Srov. Tamtéž, s. 510.

vzdělávání je pouhé získávání dovedností, což nemusí vést ke komplexnosti a k uchopení role sociálního pracovníka.⁹⁴

Reflexivní přístup

S tímto typem přístupu ke vzdělání se setkáváme nejvíce v pozdně moderní době. Reflexivní přístup umožňuje sociálnímu pracovníkovi samostatně vyhodnotit klientovu situaci za působení vlastní zkušenosti a vlastního života. To sociálnímu pracovníkovi dává možnost volby. Tento přístup má však i svá úskalí. Může vyvolávat pocit nejistoty a obavy z toho, který přístup ke klientovi je správný. Sociální pracovníci musí být schopni důsledně zkoumat život svých klientů. Proto jsou studenti vedeni k reflexi myšlení, emocí, hodnot a součástí vzdělání se stává praxe.⁹⁵

V tomto typu vzdělávání je v popředí získávání praktických dovedností a kompetencí. Teoretické znalosti mají svou důležitost. K tomu, aby sociální pracovník mohl plnit své povinnosti, je zapotřebí právě dovedností, které můžeme řadit do určitých skupin: schopnost rozhodnout se, komunikační dovednosti, dovednost pozorovat, posoudit situaci, administrativní, kognitivní, interpersonální dovednosti a dovednosti sebeřízení.⁹⁶

Kompetenční přístup

Tento model vzdělávání se u nás objevuje v padesátých letech 20. století. Vychází z behaviorálního myšlení. Dává jasná vodítka k tomu, aby byl sociální pracovník schopný reagovat na klientovu situaci. Základem je osvojení kompetencí, které vedou ke konkrétním cílům a úkolům. Vychází z výzkumných poznatků a praktických zkušeností. Ty jsou zpracovány do specifických návodů, jak může sociální pracovník v konkrétních situacích jednat. Většina škol využívá pro vzdělávání sociálních pracovníků právě tento přístup.⁹⁷ K tomu přispěly národní vzdělávací požadavky, které praktické vzdělávání zařazují jako nezbytnou složku teoretického vzdělávání. Rovněž se předpokládá, že zkušenosti získané z praxe, jsou dále podrobovány reflexi.⁹⁸

Při přípravě sociálních pracovníků vidíme snahu o propojení univerzitního vzdělávání s požadavky standardů české Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Jedná se tedy o propojení univerzitního vzdělávání s aspekty profesionálního vzdělávání, směřující k praktickému získávání kompetencí sociálního pracovníka. Kompetence sociálních pracovníků jsou předmětem častých diskuzí. Kompetence jsou totiž širokým pojmem. Zahrnují v sobě schopnost přenášet znalosti a dovednosti do dané oblasti povolání, organizace, plánování práce, inovace a vyrovnávání se s nerutinnými činnostmi. Sociální pracovník tak působí jako kompetentní pracovník. Jeho kompetentní jednání znamená, že má určitou pravomoc pro vlastní působení, jedná na základě svých pravomocí, znalostí a dovedností. Kvalitního vzdělání sociálních pracovníků tak dosáhneme pouze tehdy, pokud se jim vedle kvalitního získávání informací dostane

⁹⁴ Srov. NAVRÁTILOVÁ, *Pojetí praktického vzdělávání sociálních pracovníků*, s. 16.

⁹⁵ Srov. NAVRÁTILOVÁ, *Vzdělávání v sociální práci*, s. 510.

⁹⁶ Srov. NAVRÁTILOVÁ, *Pojetí praktického vzdělávání sociálních pracovníků*, s. 15.

⁹⁷ Srov. NAVRÁTILOVÁ, *Vzdělávání v sociální práci*, s. 511.

⁹⁸ Srov. NAVRÁTILOVÁ, *Pojetí praktického vzdělávání sociálních pracovníků*, s. 16.

také příprava na zvládání profesionálních kompetencí sociálního pracovníka.⁹⁹ Dle Havrdové se kompetencemi myslí to funkcionální projev dobře zvládané a uznávané profesionální role sociálního pracovníka, jejichž součástí jsou odborné znalosti, schopnost reflektovat adekvátní kontext a citlivě aplikovat hodnoty profese. V praxi tento výklad znamená, že jsou souhrnem toho, co a jakým způsobem sociální pracovník dělá při práci s klientem a jak využívá svých kompetencí.¹⁰⁰ Pod kompetence můžeme také řadit trpělivost, odbornost, sebevzdělávání, poctivost, empatii, prosociální jednání, morální hodnoty, životní zkušenosti, znalosti, vědomosti, zralost osobnosti, poctivost, slušnost, vstřícnost a jiné.¹⁰¹

Kompetence sociálního pracovníka jsou velice rozsáhlé, stejně jako oblast působení sociální práce. Mezi širokou škálou kompetencí, kterými by měl sociální pracovník disponovat, najdeme i tzv. měkké dovednosti. Ty skrývají schopnosti, které má sociální pracovník ve vztahu k sobě, ve vztahu k ostatním a ve vztahu k některým metodám práce. Zahrnují v sobě i osobnostní rozvoj, který je podstatný ve vztahu k druhým, a abychom byli schopni řešit úkoly, potřebujeme také kompetence metodické. Protože sociální pracovník využívá sám sebe jako pracovní nástroj, musí nejprve poznat sám sebe a porozumět svému chování, aby našel i pochopení pro druhé. S tím souvisí emoční inteligence, která se projevuje vytrvalostí, sebeovládáním, schopností vyvinout úsilí a motivovat sebe sama.¹⁰²

Vzdělávání by mělo rozvíjet kompetence sociálního pracovníka, které můžeme uspořádat do 6 základních skupin:

- rozvíjet účinnou komunikaci,
- orientovat se a plánovat postup,
- podporovat a pomáhat k soběstačnosti,
- zasahovat a poskytovat služby,
- přispívat k práci organizace,
- odborně růst.¹⁰³

Pro vytvoření identity sociální práce, její formování, směřování a postavení jako oboru je důležité právě vzdělávání sociálních pracovníků. Jak jsem již v této práci zmínila, období komunismu ovlivnilo vývoj sociální práce, a to tím, že její poslání postavilo na předpisech o sociálním zabezpečení. Sociální práce se tak stala pouze administrativní činností. V této době bylo přerušeno také vzdělávání sociálních pracovníků, což vedlo ke ztrátě identity sociální práce. To se změnilo na počátku devadesátých let 20. století. Hlavním cílem Asociace vzdělavatelů v sociální práci bylo prosadit Minimální standard vzdělávání v sociální práci. Ten se stal hlavním nástrojem pro zkvalitnění těchto služeb a otevřel možnosti k hledání nové identity sociální práce. Ve školství mohly vznikat akreditované vzdělávací programy, které garantovaly kvalitní vzdělávání sociálních pracovníků. K dosažení minimálního standardu musely školy splnit 2 zásadní úlohy. Jednou z nich je zajištění kvality prostřednictvím normativní

⁹⁹ Srov. TRUHLÁŘOVÁ, *Identifikace rizik v rámci využití kompetenčního modelu ve vzdělávání sociálních pracovníků/pracovnic v bakalářských oborech sociální práce*, s. 122-123.

¹⁰⁰ Srov. HAVRDOVÁ, *Kompetence v praxi sociální práce*, s. 41.

¹⁰¹ Srov. ELICHOVÁ, *Kompetentní sociální pracovník/pracovnice*.

¹⁰² Srov. Tamtéž.

¹⁰³ Srov. HAVRDOVÁ, *Kompetence v praxi sociální práce*, s. 45-46.

funkce. Druhá metodická funkce dovoluje školám specifičnost ve vzdělávání sociálních pracovníků.¹⁰⁴ Tyto standardy stanovují minimální požadavky na obsah oborů a studijních programů vzdělávajících sociální pracovníky dle zákona č. 108/2006, Sb., o sociálních službách, v platném znění. Mají také vliv na akreditační vzdělávací požadavky ministerstva práce a sociálních věcí v oblasti bakalářského vzdělávání sociálních pracovníků.¹⁰⁵

Standard je členěn do 12 tematických oblastí, které jsou považovány za základ terciárního vzdělání:

- filozofie a etika
- úvod do sociologické teorie
- psychologie v sociální práci
- teorie a metody sociální práce
- odborná praxe
- supervize
- metody a techniky sociálního výzkumu
- úvod do právní teorie a praxe
- sociální politika
- sociální norma a rizikové jevy
- menšinové skupiny
- zdraví a nemoc¹⁰⁶

Každá z těchto oblastí je dále rozpracována na celkové pojetí, cíle výuky, cílové kompetence, doporučení a podmínky efektivního učení. Všechny tyto oblasti směřují k naplnění cílů sociální práce. Studenti jsou tak vedeni k uplatňování principů sociální spravedlnosti, posílení soudržnosti, k sociálnímu rozvoji, na úrovni jednotlivců, skupin a komunit. Velké diskuze můžeme pozorovat v oblasti praxe. Vedou se polemiky nad tím, zda je praktické vzdělávání dostatečné a jak lze kontrolovat a hodnotit výsledky procesu učení.¹⁰⁷

Minimální standard v sobě obsahuje určité minimum, které má vyprofilovat sociální pracovníky. Vedle nich pak nechává školám prostor k tomu, aby dle svého zaměření vzdělávání dále specializovaly. Dochází k tomu, že v praxi pak nemůžeme porovnávat kvalitu vzdělávání bez jednotné specializace. Zárukou kvality vzdělávání je tak škola samotná. Pokud splní požadavky tohoto standardu, nesleduje se, zda je zaměřena na teologické, pedagogické, zdravotnické či jiné aspekty.¹⁰⁸

Standard má v první řadě za úkol zajistit kvalitní vzdělávání v této oblasti. Předpokládá se, že to je cesta k hledání identity sociální práce. Proto z diskuzí mezi Asociací vzdělavatelů v sociální práci a Ministerstvem práce a sociálních věcí vyplývají další požadavky. Vzdělávání musí mít takovou podobu, aby odpovídalo roli sociální práce ve společnosti. V legislativě Zákona o hmotné nouzi

¹⁰⁴ Srov. NAVRÁTILOVÁ, *Vzdělávání v sociální práci*, s. 509.

¹⁰⁵ Srov. ELIHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 73.

¹⁰⁶ Asociace vzdělavatelů v sociální práci, *Minimální standard vzdělávání v sociální práci*.

¹⁰⁷ Srov. MATULAYKOVÁ, MATOUŠEK, *Vzdělávání sociálních pracovníků v ČR*, s. 115.

¹⁰⁸ Srov. NAVRÁTILOVÁ, *Pojetí praktického vzdělávání sociálních pracovníků*, s. 58.

a Zákona o sociálních službách se vedle sociální pomoci očekává aktivní činnost sociálního pracovníka při práci s jednotlivci, skupinami a komunitami. V přípravě na budoucí povolání nesmí chybět rovina morálního a odborného vzdělávání.¹⁰⁹

2.4 Celoživotní vzdělávání sociálních pracovníků

Požadavky na vzdělávání jsou proměnlivé a musí reagovat na kulturní a ekonomické změny. Mění se nejen znalosti, které mají studenti získávat, ale především cíle vzdělávání, vedoucí k získávání kompetencí, motivaci k celoživotnímu vzdělávání a sebevzdělávání, které pružně reagují na potřeby společnosti.¹¹⁰

Důležitost celoživotního vzdělávání můžeme sledovat také v legislativním ukotvení sociální práce. V zákonu o sociálních službách je zaměstnavatelům uložena povinnost „...zabezpečit sociálnímu pracovníku další vzdělávání v rozsahu nejméně 24 hodin za kalendářní rok...“¹¹¹ Dále stanovuje formy tohoto vzdělávání jako: „*Specializační vzdělávání zajišťované vysokými školami a vyššími odbornými školami navazující na získanou odbornou způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka, účast v kurzech s akreditovaným programem, odborné stáže, účast na školicích akcích, účast na konferencích.*“¹¹²

Vzdělávání je aktivním procesem získávání dovedností, znalostí, etických postojů skrze zkušenosti. Sociální práce slouží blahu a je prospěšná lidem. Sociální práci vykonávají lidé, kteří chtějí pomáhat, k tomu je také nutné umění vlastní sebereflexe a supervize. Je to náročná pomáhající profese, která je postavena na vzdělání jako celoživotním procesu. Jen skrze celoživotní vzdělávání může sociální pracovník rozvíjet svou osobnost a prohlubovat svou profesi.¹¹³

Zaměstnanci a zaměstnavatelé využívají k dalšímu povinnému vzdělávání nejčastěji akreditované kurzy. I v této oblasti se v praxi setkáváme s úskalím. Je jich nabízeno velké množství a většinou se zaměřují na získání základních znalostí a dovedností nebo na novinky v legislativě. Záměr těchto kurzů je rozšíření znalostí v dané oblasti. Jejich kvalita se přesouvá na ekonomický zisk jejich organizátorů. Jedná se o málo kontrolované podnikání. Předem se nedá odhadnout jejich přínos a kvalita.¹¹⁴

2.5 Vzdělávání sociálních pracovníků na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Jak jsem v kapitole o vzdělávání sociálních pracovníků uvedla, terciární vzdělávání v oblasti sociální práce se liší ve specializaci školy, na které je vyučována. Pro účely této práce jsem si vybrala Teologickou fakultu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V této kapitole se zaměřím na její nabídku studijních programů.

Teologická fakulta v Českých Budějovicích se zaměřuje na oblast teologie, filosofie, sociální práce a výchovy. V nabízených studijních programech je kladen důraz

¹⁰⁹ Srov. Tamtéž, s. 58-59.

¹¹⁰ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 65.

¹¹¹ Zákon 106/2008 Sb., *o sociálních službách*, § 111, ods. 1.

¹¹² Tamtéž, § 111, ods. 2.

¹¹³ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 65.

¹¹⁴ Srov. MATULAYKOVÁ, MATOUŠEK, *Vzdělávání sociálních pracovníků v ČR*, s. 117.

na křesťanské, etické a sociální hodnoty. Pro vzdělávání sociálních pracovníků nabízí tato fakulta prezenční i kombinované studium v bakalářském studijním programu Charitativní a sociální práce a magisterské navazující studium Etika v sociální práci.¹¹⁵

2.5.1 Sociální a charitativní práce

Studijní program Sociální a charitativní práce nabízí tříleté studium, které má za cíl připravit absolventa pro výkon regulované profese sociálního pracovníka dle zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění. Absolvent může vykonávat svou profesi v rámci sociálních služeb, státní správy a samosprávy. Je připraven působit v hospicové péči, v sociální práci se seniory, s rodinou nebo v oblasti sociálního vyloučení. Absolvent také získává znalosti potřebné k výkonu profese po stránce lidské i odborné, je schopen se orientovat v sociálně právní problematice. Při studiu tohoto oboru je kladen důraz na etiku sociální práce a charitativní koncepci pomoci. Tento program také připravuje absolventy na studium v navazujícím magisterském programu v oblasti sociální práce.¹¹⁶

Tento akreditovaný studijní obor odpovídá požadavkům Minimálního standardu vzdělávání v sociální práci. Vedle odborného vzdělávání klade důraz na praktické vzdělávání, které doplňuje reflexí získaných zkušeností.¹¹⁷

2.5.2 Etika v sociální práci

Dvouletý navazující magisterský studijní program Etika v sociální práci nabízí absolventům bakalářského studia sociální práce možnost prohloubit již získané znalosti v oblasti sociální práce. Uspěje studenta k samostatnému, kritickému myšlení a orientaci v situacích, při kterých dochází ke střetům hodnotových systémů v rámci procesu pomoci. Absolvent rozumí oblasti sociálních služeb s ohledem na její lidský a etický rozměr, umí vést sociální pracovníky s respektem k jejich etickým a světonázorovým motivům, lépe rozumí lidem a jejich hodnotám.¹¹⁸

¹¹⁵ Srov. Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, *O fakultě*.

¹¹⁶ Srov. Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, *Studijní obor: Sociální a charitativní práce*.

¹¹⁷ Srov. *Akreditační spis: Sociální a charitativní práce*, s. 4.

¹¹⁸ Srov. Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, *Studijní obor: Etika v sociální práci*.

3 Typologie v sociální práci

Pojetí sociální práce je velice široké a obsáhlé. Není v silách jednoho sociálního pracovníka obsáhnout všechny oblasti této profese. Specifické oblasti jsou přímo závislé na organizaci, ve které sociální pracovník působí. Do těchto organizací vstupují sociální pracovníci s určitými představami a osobním přednastavením, které je jim vlastní, nebo ho získávají v procesu terciárního vzdělávání. Pojetí sociální práce je tématem k diskusi. Aby bylo pojetí lépe uchopitelné, odborníci, jako např. Banksová a Musil, se věnují jejímu rozdělení. Z jakého důvodu k tomuto dělení došlo, a jakou může mít podobu, tomu se budu věnovat v této kapitole.

3.1 Modely sociální práce dle Banksově

Banksová popisuje tři modely praxe sociální práce, které označuje jako profesionální, technicko-byrokratické a angažované/radikální. Autorka si je vědoma toho, že kategorizace může působit uměle. Domnívá se, že je to nejlepší způsob, jak mohou sociální pracovníci ve své praxi přijmout dle svého etické postoje a konkrétní pracovní prostředí.¹¹⁹ K této typologii pojetí sociální práce Musil později přiřazuje aktivistické pojetí, kdy sociální pracovník prosazuje zájmy svých klientů a bojuje za práva znevýhodněných klientů.¹²⁰

Sociální práce se setkává se všemi modely pojetí sociálních pracovníků. Všechny jsou patrné v literatuře týkající se sociální práce, ale také v praxi sociálních pracovníků. Všechny tři modely jsou zakotvené v profesním kodexu. Větší důraz je kladen na model profesionální, zmírněný povinnostmi vůči zaměstnavateli (technicko-byrokratický model) a osobním závazkem pracovat pro společenskou změnu (angažovaný/radikální). Alarmujícím zjištěním je, že sociální práce se v mnohých oblastech jeví jako státem organizovaná, organizačně založená, ale především organizačně spoutaná aktivita. V oblasti úředníků a velkých dobrovolných organizací se proto setkáváme právě s technicko-byrokratickým modelem sociálního pracovníka. Tuto skutečnost, že sociální práce se potýká s deprofesionalizací, pozorujeme na zvyšující se specifikaci úkolů a postupů, ve snaze omezit neurčitost v rozhodování a omezení důvěry v autonomním odborném úsudku. Roste zájem o profesi, která využívá praktickou praxi založenou na důkazech.¹²¹

3.1.1 Profesionální sociální pracovník

Profesionální model sociálního pracovníka se zaměřuje na profesionála, odborníka, který prostřednictvím vzdělávání dle etického kodexu rozšiřuje své znalosti a schopnosti. Je pro něj vhodná organizace, ve které může ve vysoké míře projevit svou autonomii. Cílem je individuální vztah mezi pracovníkem a klientem. Zakládá si na profesionalitě, která pramení z etického kodexu. Zaměřuje se na práva uživatelů na sebeurčení a zájmy, přijetí a důvěrnost.¹²²

¹¹⁹ Srov. BANKS, *Ethics and values in social work*, s. 144.

¹²⁰ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 30.

¹²¹ Srov. BANKS, *Ethics and values in social work*, s. 146-147.

¹²² Srov. Tamtéž, s. 145.

3.1.2 Technicko-byrokratický sociální pracovník

Představitelem tohoto technicko-byrokratického modelu sociálního pracovníka je úředník, který plní předepsané úkoly a organizační role dané typem organizace. Jeho výkon profese se opírá o zákonný sektor. Má jasně vymezené kompetence, které jsou jeho klíčovou rolí. Jeho úkolem je spravedlivě přerozdělovat zdroje, které jsou mu svěřeny a podporovat veřejné blaho.¹²³

3.1.3 Angažovaný/radikální pracovník

U angažovaného/radikálního sociálního pracovníka se setkáváme s rovným spojencem. Jeho předností jsou kompetence k řešení situací, svým jednáním se snaží dosáhnout společenské změny a individuálního zmocnění, které je pro společnost klíčové. V jednání se projevuje osobním nasazením, vlastní ideologií. Nejsou mu cizí projevy empatie, opravdovosti, zvyšuje vědomí kolektivního jednání. Vhodným místem výkonu povolání pro tento typ sociálního pracovníka jsou nezávislé neziskové organizace, svépomocné skupiny, nebo skupiny provádějící kampaň.¹²⁴

3.2 Typologie pojetí sociální práce dle Musila

Různorodost a štěpení sociální práce má své negativní i pozitivní stránky. Větším problémem je izolovanost, kterou tvoří zastánci rozličných pojetí v sociální práci. Sociální pracovníci vytvářejí různé skupiny přechodných, zájmových a diskursivních sítí, v nichž se členové setkávají a řeší úkol nebo problém společně. Znakem těchto sítí je provizornost, situační zájem a specifický diskurs. Jde o zvládnutí potřebné situace nebo problému. Sociální pracovník v těchto skupinách pracuje podle svých pravidel. Ví, o čem je vhodné mluvit, o čem ne, jaké jsou cíle a postupy. Často se stává, že se sociální pracovník musí umět pohybovat mezi více skupinami, a tím i zvládat přesun z těchto rozdílných skupin. Toto přepínání není pro sociální pracovníky jednoduché. Proto se setkáváme s lidmi, kterým tento typ práce nevyhovuje. Vyhledávají organizaci, úkol, kde se tomuto přepínání vyhýbají a uzavírají se do sebe. Tím sklouzávají do izolovanosti, která vede k nespolupráci mezi sociálními pracovníky, ale také mezi skupinami.¹²⁵

Toho, aby nedocházelo k výše zmiňované izolovanosti, můžeme dosáhnout za pomoci detailního mapování, mapování trendů nebo využívání znalosti trendů jako východiska pro porozumění různorodým pojetím konkrétních skupin sociálních pracovníků. Detailní mapování však dle autora není možné. S ohledem na neustálou proměnu ve světě by sociálním pracovníkům nebyla k prospěchu. K prospěchu by však nebyla ani druhá možnost, mapovat rámcově trendy. Sociální pracovník by měl k dispozici získané informace. Nevypovídaly by však o konkrétních možnostech spolupráce v různě pojatých sociálních službách. Třetí možnost je dle autora nejvíce přínosná. Jedná se o využití mapování trendů. Výsledek musí být chápán jako nástroj k hlubšímu porozumění pojetí sociální práce. S tímto souvisí typologie pojetí sociální

¹²³ Srov. Tamtéž, s. 145.

¹²⁴ Srov. Tamtéž, s. 145.

¹²⁵ Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 42.

práce. Díky této typologii můžeme lépe porozumět tomu, z jakých představ vycházejí sociální pracovníci při práci s konkrétní slupinou klientů.¹²⁶

Představy o sociální práci jsou ve společnosti různé. Naším úkolem je tomuto pomáhajícímu oboru vrátit prestiž v široké společnosti zákonodárců, zaměstnavatelů, ale také klientů. Sociální práci můžeme představit jako administrativně, profesionálně, filantropicky a aktivisticky pojatou pomoc lidem v náročné životní situaci. Zvolením vhodného způsobu pomoci nemůže žádný jiný pomáhající obor konkurovat sociální práci.¹²⁷

3.2.1 Administrativní pojetí sociální práce

Toto pojetí předpokládá, že sociální pracovník bude úředníkem, který využívá při své práci ustálený soubor postupů, je odborníkem na poskytování informací. Řídí se předepsanými normami, které jsou typické a pro tyto sociální pracovníky důležité. Také se předpokládá, že sociální pracovník tak má možnost rozhodnout se, zda klientům bude poskytovat služby a poradenství nad rámec toho, co ukládá zákon. Od administrativně pojatých sociálních pracovníků se očekává, že budou seznámeni s postupem a vyřizováním agendy, která je jim svěřena. Dále mají zvládat kontakt s lidmi, kteří mají různé způsoby jednání.¹²⁸

Toto pojetí sociální práce má své hlavní kořeny právě v době před devadesátými léty 20. století, kdy sociální práce byla ideologicky deformována. Nebyla vnímána jako potřebná profese. Hlavní cíl sociální práce se zúžil na předpisy o sociálním zabezpečení. Nebyla potřeba sociální pracovníky dále vzdělávat. Tudíž se toto pojetí zdálo jako jediné ve společnosti potřebné. S vývojem společnosti i oboru sociální práce se jeví jako nedostatečné nahlížet na sociální práci pouze z tohoto úhlu pohledu.¹²⁹

3.2.2 Profesionální pojetí sociální práce

Sociálního pracovníka, který zastává roli specialisty, řadíme k profesionálnímu pojetí sociální práce. Zaměřuje se na komplexní posouzení okolností, které klientovi brání v jeho interakci se sociálním prostředím. Dlouhodobě spolupracuje s klientem a pomáhá mu k posilování jeho schopností. Očekává se od něj, že bude pracovat samostatně, a přitom spolupracovat s odborníky z jiných profesí nebo organizací. Jeho pomoc individuálně reaguje na životní situaci klienta.¹³⁰ Při volbě metodických postupů je svobodný, odkazuje se na svou studiem získanou odbornost.¹³¹

Odbornost získaná v procesu terciárního vzdělávání je hlavním zdrojem, ze kterého sociální pracovník v tomto pojetí čerpá. Měl by mít odborné znalosti, dovednosti a osvojené kompetence, které jsou spjaté s profesí sociální práce. Aby mohl být sociální pracovník profesionál, musí být schopen reflexivního myšlení.¹³² V praktické činnosti se pak projevuje tím, že se řídí etickým kodexem a jde mu o práva a zájmy klienta.

¹²⁶ Srov. Tamtéž, s. 43.

¹²⁷ Srov. RŮŽIČKOVÁ, MUSIL, *Hledají sociální pracovníci kolektivní identitu?* S. 81.

¹²⁸ Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 46.

¹²⁹ Srov. NAVRÁTILOVÁ, *Pojetí praktického vzdělávání sociálních pracovníků*, s. 56.

¹³⁰ Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 46.

¹³¹ Srov. RŮŽIČKOVÁ, MUSIL, *Hledají sociální pracovníci kolektivní identitu?* S. 81.

¹³² Srov. NAVRÁTILOVÁ, *Pojetí praktického vzdělávání sociálních pracovníků*, s. 63.

Ten tak může pod kontrolou sociálního pracovníka spolurozhodovat při řešení své nepříznivé situace.¹³³ Toto pojetí sociální práce není postaveno jen na vědomostech, které pracovník má. Je především o dovednosti pracovat s člověkem, jako rovnocenným partnerem, a o lidském přístupu.¹³⁴

3.2.3 Filantropické pojetí sociální práce

Pojetí, kde má být sociální pracovník především člověkem označujeme jako pojetí filantropické. Sociální pracovník by měl být vnímavý a empatický k potřebám každého klienta, měl by zvládat emoční stres a obtíže v životních vztazích. Základním nástrojem pomoci v tomto pojetí je právě lidský vztah, který klienti v náročných životních situacích potřebují. Vede ho vlastní úsudek a osobní prožitky. Spontánně spolupracuje s klientem, ale také s dalšími odborníky a blízkými lidmi klienta.¹³⁵

Praktická činnost sociálního pracovníka v tomto pojetí je postavena na altruismu a lásce k bližnímu. Není to úředník, ani specialista. Vzdělání pro něho není prioritou. Je člověkem, který reaguje na aktuální potřeby svého klienta.¹³⁶

3.2.4 Aktivistické pojetí sociální práce

Tento typ sociálního pracovníka nejlépe odpovídá představě, že má být nositelem změn a mít aktivní roli ve vzájemné interakci mezi prostředím klienta a společností.¹³⁷

Aktivistické pojetí sociální práce zastávají sociální pracovníci nazývaní „partáči“. Ti pomáhají svým klientům čelit nerovnostem, obhajují jejich zájmy, podporují jejich schopnost prosazovat vlastní zájmy svými silami. Pracují s principem solidarity spojené se znevýhodněním. Tento sociální pracovník musí být vnímavý vůči zneužívání moci, musí mít schopnosti jednat s těmi, kteří moc zneužívají, a musí umět vyjednávat.¹³⁸

Toto pojetí sociální práce nabylo na významu v devadesátých letech 20. století. Jednalo se o dobu, ve které byla sociální práce vnímána jen jako administrativní činnost. Otevírá se tu sociální práci nová příležitost rozvoje. Dostává prostor k tomu, aby mohla aktivně působit na problematice události života svých klientů.¹³⁹ Aby byl naplněn cíl sociální práce a nalezena identita tohoto oboru, má toto pojetí vedle profesionálního a filantropického své nezaměnitelné místo.

¹³³ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 46.

¹³⁴ Srov. Tamtéž, s. 40.

¹³⁵ Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 46.

¹³⁶ Srov. Tamtéž, s. 46.

¹³⁷ Srov. NAVRÁTILOVÁ, *Pojetí praktického vzdělávání sociálních pracovníků*, s. 153.

¹³⁸ Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 47.

¹³⁹ Srov. NAVRÁTILOVÁ, *Pojetí praktického vzdělávání sociálních pracovníků*, s. 56.

4 Aktivismus ve studiu Sociální a charitativní práce

V předchozích kapitolách této práce jsem se zaměřila na potřeby společnosti ze strany sociální práce, na sociálního pracovníka jako hlavní nástroj sociální práce a na to, jak je důležité vzdělávání, bez kterého nedosáhneme kvalitní sociální práce. V následující části se zaměřím na konkrétní prezenční bakalářský studijní obor Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, který připravuje studenty na profesi sociálního pracovníka. Akreditační spis tohoto studijního oboru podrobím analýze a představím její výsledky. Dále se zaměřím na konkrétní příklady pojetí sociální práce dle Musila získaných z analýzy akreditačního spisu.

4.1 Akreditační spis

Jak jsem již v této práci naznačila, v souvislosti se vzděláváním sociálních pracovníků působí Asociace vzdělatelů v sociální práci. Ta stanovuje Minimální standard vzdělávání v sociální práci. V tomto standardu je uvedeno, jaké podoby má vzdělávání v této oblasti dosahovat.

„Koncepce minimálního standardu vzdělávání v sociální práci dále předpokládá, že vedle obecně akceptovaného minima školy studentům nabízejí specifickou část svého studijního programu. V zájmu zajištění průhlednosti vztahu mezi disciplinami, které jsou dány minimálním standardem, a osobitým profilem jednotlivých škol je třeba, aby každá škola sociální práce deklarovala své specifické zaměření v profilu absolventa.“¹⁴⁰

K tomu, aby škola získala akreditaci, musí splnit akreditační požadavky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. V akreditačních požadavcích je uvedeno, že ve formalizovaném obsahu studia sociální práce konkrétního studijního programu musí být uvedeno možné uplatnění a popis profilu absolventa. Součástí tohoto popisu musí být kompetence, které se vztahují k nabízeným pracovním pozicím v daném oboru a musí reagovat na aktuální sociální problémy a systém sociálních služeb.¹⁴¹

Pro získání akreditace musí škola splnit také obsahové požadavky, které se zaměřují na oblasti, ve kterých musí být student vzděláván. Každá oblast je v požadavcích dále specifikována. Jedná se o povinné oblasti: filozofie a etika v sociální práci, teorie sociální práce, metody sociální práce, praxe v terénu a supervize, sociální politika, úvod do právní teorie a praxe, metody a techniky sociálního výzkumu, práce se specifickou cílovou populací, jazykové kompetence. Další oblasti vzdělávání nabízí možnost výběru jedné ze dvou oblastí: úvod do sociologické teorie a úvod do psychologické teorie a jedné ze tří oblastí: rizikové skupiny a rizikové chování, problémy menšinových skupin, zdraví a nemoc. Školy musí také nabízet povinně volitelné oblasti, které nejsou zařazeny do povinné části: úvod do sociologické teorie, úvod do psychologické teorie, rizikové skupiny a rizikové chování, problémy

¹⁴⁰ Asociace vzdělatelů v sociální práci, *Minimální standard vzdělávání v sociální práci*.

¹⁴¹ Srov. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, *Kritéria posuzování žádostí o re/akreditaci („akreditační požadavky“) bakalářských a magisterských oborů studia sociální práce*, s. 2.

menšinových skupin, zdraví a nemoc.¹⁴² Povinné a povinně volitelné oblasti, kopírují návrh obsahu studia stanovený Minimálním standardem vzdělávání v sociální práci.¹⁴³

K požadavkům na obsah studia je také v akreditačních požadavcích zachyceno personální zajištění, způsob zakončení studia, supervize praxí a další.¹⁴⁴

K dosažení cíle této diplomové práce jsem zkoumala Akreditační spis prezenčního bakalářského studijního oboru Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity. Tento spis byl předložen ke schválení akreditace.¹⁴⁵ Akreditace byla získána dne 16.11.2021, s platností do dne 16.11.2028.¹⁴⁶

4.2 Výzkumné šetření

Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, k přijetí jakého typu sociálních pracovníků dle Musila podle akreditačního spisu nejsilněji vede prezenční bakalářské studium obor Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Dále jsem chtěla zjistit, jakou pozici má aktivistické pojetí sociální práce ve vzdělávání u výše zmiňovaného studijního oboru.

Ke zkoumání akreditačního spisu jsem zvolila kvalitativní výzkum, obsahovou analýzu dokumentů. Kvalitativní výzkum je získávání informací nematematickým analytickým postupem. Výsledky tohoto výzkumu jsou shromážděné údaje různým způsobem.¹⁴⁷ Považuje se za pružný typ výzkumu. Během získávání dat dochází souběžně k jejich analýze. Výzkumník se během sběru dat samostatně rozhoduje, které informace jsou pro něj důležité vzhledem ke zkoumanému jevu.¹⁴⁸

Analýza dokumentu je jeden ze způsobů získávání informací v kvalitativním výzkumu. Výzkumník má k dispozici napsané nebo zaznamenané dokumenty, které by jinou metodou těžko získával. Jedná se o data, která nemohou být během výzkumu zkreslená či jinak ovlivnitelná. Při zpracování dat lze navrhnout kategorizační systém a postupně k němu vyhledávat výskyt ve zkoumaném dokumentu.¹⁴⁹

Ve svém výzkumu jsem kategorizovala 4 hlavní oblasti pojetí sociální práce dle Musila – administrativní, profesionální, filantropické, aktivistické. Ke každému pojetí jsem přiřadila základní charakteristiku:

- Administrativní pojetí: sociální pracovník úředník, zaměřený na agendu, vyřizování žádostí a běžné úřední postupy, volí z daných variant, je loajální, poskytuje informace, sleduje chování klienta.
- Profesionální pojetí: sociální pracovník specialista, zaměřuje se na situace, posouzení, plánování, unikátní zaměření a specifčnost postupů v sociální práci, zprostředkovává služby klientům, zakládá si na respektu.

¹⁴² Srov. Tamtéž.

¹⁴³ Asociace vzdělavatelů v sociální práci, *Minimální standard vzdělávání v sociální práci*.

¹⁴⁴ Srov. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, *Kritéria posuzování žádostí o re/akreditaci („akreditační požadavky“) bakalářských a magisterských oborů studia sociální práce*, s. 6-7.

¹⁴⁵ Srov. *Akreditační spis: Sociální a charitativní práce*, s. 2.

¹⁴⁶ Srov. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, *Registr vysokých škol a uskutečňovaných studijních programů*.

¹⁴⁷ Srov. STRAUSS, CORBINOVÁ, *Základy kvalitativního výzkumu*, s. 12.

¹⁴⁸ Srov. HENDL, *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, s. 50.

¹⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 132-133.

- Filantropické pojetí: sociální pracovník „člověk“, sleduje potřeby, pracuje na základě altruismu, zakládá si na navázání vztahu, který je pro něj důležitý a staví na něm sociální práci, poskytuje to, co je potřebné, koordinuje spolupráci.
- Aktivistické pojetí: sociální pracovník „parták“, sleduje nerovnost, obhajuje zájmy, zmocnění, solidaritu, je angažovaný a předurčený k vyjednávání s respektem.¹⁵⁰

Z akreditačního spisu, ve kterém je 50 povinných a povinně volitelných předmětů pro studium výše uvedeného bakalářského oboru, jsem vybrala 21 předmětů.

- Psychologie obecná a osobnosti
- Psychologie sociální a vývojová
- Psychopatologie
- Sociologie
- Problematika zdraví a nemoci
- Teoretická východiska sociální práce 1
- Teoretická východiska sociální práce 2
- Metody a techniky sociálního výzkumu
- Dějiny charitativní práce
- Charitativní práce
- Etika v sociální práci
- Sociální etika 1
- Lidská důstojnost
- Sociální patologie
- Sociální politika a sociální instituce
- Právo pro sociální práci
- Případová sociální práce
- Sociální práce s menšinami
- Sociální práce s rodinou
- Sociální práce se skupinou
- Komunitní práce¹⁵¹

Výběr předmětů jsem zvolila na základě jejich označení ZP a PZ, které jsou klíčové pro státní závěrečnou zkoušku.¹⁵² Zkoumání jsem podrobila anotaci předmětu, která je součástí charakteristiky studijního předmětu.

S anotací předmětu jsem dále pracovala na základě otevřeného kódování. Jedná se o metodu rozkrytí dat, při které dochází k lokalizaci témat a přiřazuje se jim určité označení.¹⁵³ Postupným čtením jsem k textu přiřazovala připravené kategorie. Na základě četnosti výskytu jednotlivých kategorií v předmětu jsem stanovila, k jakému pojetí sociální práce dle Musila předmět studenty vede.

Výzkum se uskutečnil v termínu prosinec 2022 – únor 2023.

¹⁵⁰ Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 45.

¹⁵¹ Srov. *Akreditační spis: Sociální a charitativní práce*, s. 6-7.

¹⁵² Srov. Tamtéž, s. 8.

¹⁵³ Srov. HENDL, *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, s. 247.

4.3 Výsledky zjištění

Po zpracování analýzy akreditačního spisu jsem došla k závěru, že prezenční studijní obor Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích nejvíce vede k profesionálnímu pojetí sociální práce (dle Musila). Jak jsem zjistila z analýzy akreditačního spisu, 15 předmětů vede primárně k tomuto pojetí (viz tab. č. 1). Jak můžeme sledovat v tabulce č. 1, ve 4 předmětech je primární pojetí filantropické, ve 2 předmětech pojetí aktivistické a administrativní pojetí nepřevládá v žádném z výše uvedeném předmětu.

Na základě analýzy akreditačního spisu jsem zjistila, že všech 21 předmětů, které vedou studenty ke státním závěrečným zkouškám, obsahuje profesionální a filantropické pojetí sociální práce (viz tab. č. 1). V 16 předmětech jsem našla souvislosti s aktivistickým pojetím sociální práce a v 10 předmětech jsem našla zastoupení administrativního pojetí sociální práce (viz tab. č. 1).

Jak můžeme v tabulce č. 1 sledovat, profesionální pojetí není v žádném ze zkoumaných předmětů na posledním místě, tedy nejméně zastoupené. Filantropické pojetí je většinou na lepší pozici než pojetí aktivistické. Aktivistické pojetí je celkově na třetí pozici, u 5 zkoumaných předmětů není zastoupeno, ale u 6 zkoumaných předmětů obsazuje pozici druhou a u předmětu Sociální práce s menšinami a Komunitní práce převládá nad ostatními pojetími. Dále můžeme sledovat, že pojetí administrativní v několika zkoumaných předmětech není zastoupeno vůbec, nebo dosahuje druhé, třetí či čtvrté pozice.

Tabulka č. 1 Pořadí výskytu pojetí sociální práce ve vybraných předmětech bakalářského studijního programu Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích získané z výše uvedeného výzkumného šetření

předmět	profesionální	filantropické	aktivistické	administrativní
Psychologie obecná a osobnosti	1.	2.	-	-
Psychologie sociální a vývojová	1.	2.	3.	4.
Psychopatologie	1.	2.	-	3.
Sociologie	1.	3.	2.	-
Problematika zdraví a nemoci	1.	2.	3.	-
Teoretická východiska sociální práce 1	1.	2.	3.	4.
Teoretická východiska sociální práce 2	1.	3.	2.	4.
Metody a techniky sociálního výzkumu	1.	3.	4.	2.
Dějiny charitativní práce	1.	3.	2.	-
Charitativní práce	1.	2.	-	-
Etika v sociální práci	2.	1.	3.	-
Sociální etika 1	3.	1.	2.	-
Lidská důstojnost	3.	1.	2.	-
Sociální patologie	1.	3.	2.	-
Sociální politika a sociální instituce	1.	4.	3.	2.
Právo v sociální práci	1.	4.	3.	2.
Případová sociální práce	2.	1.	-	3.
Sociální práce s menšinami	2.	4.	1.	3.
Sociální práce s rodinou	1.	2.	-	3.
Sociální práce se skupinou	1.	2.	3.	-
Komunitní práce	2.	3.	1.	-

Předmět Sociální práce s menšinami je v anotaci předmětu uchopen nejvíce aktivistickým pojetím sociální práce. V rámci předmětu má student získávat informace o právních a institucionálních zárukách rovnosti, marginalizaci, sociální exkluzi, inkluzi a integraci. Student je seznámen s vytvářením kladných a záporných postojů ve společnosti v souvislosti s obecnými problémy skupin. Po absolvování tohoto předmětu by měl student umět rozpoznat a reflektovat své vlastní postoje.¹⁵⁴

Dalším předmětem, který vede k aktivistickému pojetí sociální práce je Komunitní práce. Tento předmět je postaven na sociální práci s komunitou a na řešení problémů všech jejích členů. Sociální práce je chápána jako komplexní přístup k problémům. Zaměřuje se na zdroje pomoci v komunitě, moc a zmocnění. V rámci tohoto předmětu

¹⁵⁴ Srov. Akreditační spis: Sociální a charitativní práce, s. 78.

jsou rozvíjeny otázky občanské společnosti, subsidiarity a sociální práce se společností.¹⁵⁵

Etika je důležitou součástí státních závěrečných zkoušek oborů. Proto při zaměření na etické předměty: Etika v sociální práci, Sociální etika 1, Lidská důstojnost, můžeme sledovat, že profilují studenty nejvíce k filantropickému pojetí sociální práce. Zajímavé je, že k tomuto pojetí vede studenty i předmět Případová sociální práce.

Předmět Etika v sociální práci vede studenty k pochopení charity, humanity. Zabývá se etickými pojmy, jako je dobro, zlo, vina, hřích, odpuštění, smíření, svědomí, hodnoty, ale také etickými dilematy a problémy v sociální práci. Učí studenta reflektovat vlastní hodnoty, postoje a další faktory v sociální práci.¹⁵⁶

Sociální etika 1 seznamuje studenty se sociální etikou a sociálním učením církve. Seznamuje studenty s individuální etikou, katolickým sociálním myšlením, biblickými a teologickými souvislostmi katolické sociální nauky, personálním principem a obecným blahem. Obsahem předmětu je také mír, válka a jejich etický rozměr.¹⁵⁷

Předmět Lidská důstojnost se zabývá pojmem a pojetím lidské důstojnosti v souvislosti s lidskými právy, historií. Zaměřuje se na etickou argumentaci lidské důstojnosti v různých souvislostech, jako je například pluralitní společnost, vědecký naturalismus nebo lékařství.¹⁵⁸

Předmět Případová sociální práce se věnuje vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem, etickému kodexu a jeho využití, etickým aspektem práce s člověkem v krizi, komunikaci s klientem a individuální sociální práci.¹⁵⁹

Další důležité části státních závěrečných zkoušek jsou předměty týkající se psychologie: Psychologie obecná a osobnosti, Psychologie sociální a vývojová, Psychopatologie, které profilují sociálního pracovníka k profesionálnímu pojetí sociální práce.

Cílem předmětu Psychologie obecné a osobnosti je osvojení přesných definic dané problematiky. Poskytuje studentům vhled do systému obecné psychologie a psychologie osobnosti. Student by měl porozumět jednotlivým pojmům a umět je propojovat s praxí.¹⁶⁰

Předmět Psychologie sociální a vývojová si za cíl klade osvojení poznatků. Student je veden k porozumění sociálních interakcí, reakcí a jednání druhých, specifík jednotlivých vývojových fází. Student si osvojuje souvislosti mezi individuálním vývojem a fungováním jedince ve společnosti. Obsahem předmětu jsou dále oblasti socializace, struktura sociální komunikace, sociální skupiny, stádia morálního vývoje a psychologické experimenty.¹⁶¹

Psychopatologie se zaměřuje na odborné termíny. Student získává znalosti z oblasti psychopatologie, syndromů a symptomů duševních onemocnění. Tento předmět

¹⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 35.

¹⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 27.

¹⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 68.

¹⁵⁸ Srov. Tamtéž, s. 38.

¹⁵⁹ Srov. Tamtéž, s. 59.

¹⁶⁰ Srov. Tamtéž, s. 61.

¹⁶¹ Srov. Tamtéž, s. 63.

studentům nabízí orientaci v dané oblasti, a tím jim umožňuje stát se kompetentními pracovníky v komunikaci se zdravotníky.¹⁶²

Dále můžeme ve výzkumném šetření u předmětů nejúžeji vázaných k sociální práci sledovat, že předměty Teoretická východiska sociální práce 1, Teoretická východiska sociální práce 2, Charitativní práce, Sociální práce s rodinou a Sociální práce se skupinou, profilují studenty nejvíce k profesionálnímu pojetí sociální práce. Předmět Případová sociální práce pak profiluje studenty k pojetí filantropickému a předměty Sociální práce s menšinami a Komunitní práce k aktivistickému pojetí sociální práce.

Předmět Teoretická východiska sociální práce 1 se zaměřuje na základní pojmy a pojetí sociální práce. Dále seznamuje studenta s cílovými skupinami sociální práce a zabývá se aktuální sociální tematikou. Poskytuje studentovi přehled o využívaných teoriích v sociální práci, zabývá se posouzením a volbou teorií. Student se také seznamuje s nároky kladenými na osobnost sociálního pracovníka a se základy teoretické supervize.¹⁶³

Předmět Teoretická východiska sociální práce 2 reflektují hlavní myšlenkové proudy v rozvoji sociální práce. Dále je kladen důraz na cíl a význam sociální práce, její podobnost a odlišnost v různých oblastech. Cílem předmětu je získávání teoretických poznatků v oblasti sociálních problémů, hodnot a rozhodování v sociální práci, sociální práce jako teorie jednání a speciální teorie jednání v sociální práci.¹⁶⁴

Předmět Charitativní práce seznamuje studenty s tradičními i současnými koncepty sociální pomoci v kontextu křesťanství. Student se v rámci tohoto předmětu učí integrovat získané odlišnosti v pojmech, přístupech a metodologiích do různých oborů.¹⁶⁵

Sociální práce s rodinou seznamuje studenty s teoretickými východisky a metodami práce s rodinou. Cílem tohoto předmětu je propojit získané teoretické poznatky s praktickou dovedností. Obsahem předmětu jsou základní poznatky o rodině, teorie a metody sociální práce s rodinou, vliv a funkce prostředí ve výchově, druhy terapeutické a poradenské práce s rodinou, hodnocení situace, profesionální návštěva v rodině, komunikace s dětským klientem a rodiči, specifické situace v rodině, rodina a domácí násilí, rodina uprchlíků, romská rodina.¹⁶⁶

Předmět Sociální práce se skupinou se zaměřuje na získávání teoretických znalostí i praktických dovedností. Student je veden ke vhodnému využití způsobů práce se skupinou. Obsahem předmětu je úvod do problematiky, historie a teoretické koncepty, typ, účel a význam skupiny na jednotlivce, techniky a formy skupinové sociální práce a terénní sociální práce.¹⁶⁷

¹⁶² Srov. Tamtéž, s. 65.

¹⁶³ Srov. Tamtéž, s. 98.

¹⁶⁴ Srov. Tamtéž, s. 100.

¹⁶⁵ Srov. Tamtéž, s. 32.

¹⁶⁶ Srov. Tamtéž, s. 80.

¹⁶⁷ Srov. Tamtéž, s. 84.

Diskuze

V této části práce zhodnotím výsledky výzkumného šetření a porovnáám je s potřebami společnosti a oboru sociální práce.

Studijní obor Sociální a charitativní práce má za cíl připravit absolventa k výkonu profese sociálního pracovníka dle zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění. Studium připravuje absolventa k působení v organizačních složkách státu i samosprávě, v příspěvkových, neziskových, církevních i soukromých organizacích, které poskytují sociální služby. Zaměřuje se na odborné i praktické vzdělávání, na jejich propojení a na získání potřebných kompetencí k výkonu dané profese. Klade důraz na etiku sociální práce a charitativní koncepci pomoci. Připravuje absolventy na výkon povolání sociálního pracovníka po odborné i lidské stránce.¹⁶⁸ Toto tvrzení můžeme také doložit výsledky výzkumného šetření. Z nich shodně vyplývá, že studium se zaměřuje nejvíce na profesionální a filantropické pojetí sociální práce.

Výzkumným šetřením bylo dále zjištěno, že administrativní pojetí sociální práce je při studiu bakalářského studijního oboru Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích nejméně zastoupené. Tomuto výsledku můžeme připisovat vliv poptávky zaměstnavatelů sociálních pracovníků. Dle Musila u sociálního pracovníka, označeného jako úředníka, který vyřizuje ustálený soubor žádostí, pracuje na základě legislativních zákonů a předpisů, zaměstnavatelé nevyžadují vzdělání v oboru sociální práce. Převažuje názor, že pro výkon tohoto typu práce postačí maturitní vzdělání.¹⁶⁹

Od role sociálního pracovníka se očekává profesní přístup. Profesní očekávání se mění vlivem sociokulturních podmínek. Jak jsem již naznačila v předchozích kapitolách, před rokem 1989 se sociální práce orientovala na objektivně zjistitelné materiální potřeby a redistribuci příjmů. Náplní práce sociálního pracovníka tedy bylo testování nároku na dávky a jejich vyplácení.¹⁷⁰ Tento názor, že sociální práce je administrativní činnost, převládá ve společnosti dodnes. Můžeme se s ním setkat i mezi sociálními pracovníky.¹⁷¹ Z výše uvedeného výzkumu je patrné, že cílem vzdělávání není vychovávat administrativně založené sociální pracovníky. Otázkou ale může být, jak přesvědčit společnost, že sociální práce je pomáhající profese, která si respekt zaslouží. Jak přesvědčit společnost, že sociální pracovníci jsou vzdělání odborníci, jejichž hlavním cílem, dle mé analýzy akreditačního spisu, není administrativní činnost. Na základě mého výzkumného šetření můžu tvrdit, že ani vzdělávání sociálních pracovníků na Teologické fakultě primárně nesměřuje k tomuto pojetí.

Janebová upozorňuje na to, že ve společnosti dochází k proměně sociální práce, která je nahrazována praxí úředníků. V oblasti materiální pomoci se z pomoci stává kontrola a přísné kategorizování. Dávky se nerozdělují mezi žadatele na základě posouzení jednotlivé životní situace, ale na základě principu „splňuje nebo nesplňuje

¹⁶⁸ Srov. Tamtéž, s. 4.

¹⁶⁹ Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 45-46.

¹⁷⁰ Srov. NAVRÁTIL, *Sociální práce jako sociální konstrukce*, s. 46.

¹⁷¹ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 11.

požadavky pro výplatu dávek“. Z legislativních dokumentů se vytrácí základní lidská práva a po sociálních pracovnících se vyžaduje poslušnost vůči státu. Od sociálních pracovníků se tak očekává, že nebudou hledat mimosubjektivní či strukturální příčiny nepříznivých sociálních situací. Proces represe můžeme nazvat jako deprofesionalizaci sociální práce.¹⁷² Tento přístup poukazuje na to, že stát od sociální práce požaduje administrativní pojetí sociální práce.

Aktivistické pojetí sociální práce ze své podstaty požaduje změny struktur, legislativních dokumentů, apod.¹⁷³ Proto se můžeme domnívat, že z pozice státu není žádoucí. Dle Musila je sociální práce kontrolována z pozic politiků a manažerů. Sociální práce je na nich závislá v přidělování finančních prostředků. Ze snah politiků můžeme usoudit, že účast klientů na jednání o finančních prostředcích není žádoucí. Dokonce je jejich přítomnost vnímána jako nepotřebná komplikace. K těmto jednáním jsou přizváni poskytovatelé služeb, mnohdy z řad sociálních pracovníků. Od nich se pak očekává, že budou zastávat zájmy svých klientů.¹⁷⁴ Zde je právě výzva pro aktivisticky založené sociální pracovníky. Právě v těchto situacích je nezbytné, aby sociální pracovník hájil zájmy klientů, směřoval k sociálním změnám¹⁷⁵ a naplňoval tak poslání své profese.

Musil navrhuje 2 možné podoby sociální práce do budoucnosti. První možností je, že ze sociální práce se stane kontrolní profese. Vzdá se tak svých hodnot, etických zásad postavených na spravedlnosti a rovnosti. Nebude poskytovat pomoc klientům, bude sloužit výhradně státu. Druhou možností by mohlo být rozdělení sociální práce do dvou profesí. Jedna by mohla být nazvána „sociální policií“. Tato profese by mohla působit zejména u agend hmotné nouze a zaměstnanosti na Úřadu práce. Splnila by tak očekávání dnešního státu. Druhá profese by se zabývala sociální prací, jako pomáhající profesí.¹⁷⁶ V té by nadále mělo své místo pojetí profesionální, filantropické a aktivistické, ke kterému dle mého výše uvedené analýzy akreditačního spisu nejvíce směřuje i vzdělávání sociálních pracovníků na Teologické fakultě v Českých Budějovicích.

Budoucnost sociální práce je v rukách profesionálního, filantropického a aktivistického pojetí sociální práce. Právě ty musí obhájit postavení této profese v současné společnosti. Na základě mého výzkumu mohu tvrdit, že ve vzdělávání sociálních pracovníků bakalářského typu na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích jsou právě tyto oblasti klíčové.

Studijní obor Sociální a charitativní práce vzdělává k profesionálnímu, filantropickému a aktivistickému pojetí sociální práce. To můžeme sledovat v profilu absolventa tohoto oboru. Během studia je kladen důraz na získávání odborných znalostí, na jejich propojení s praxí a následnou reflexi získaných zkušeností. Přípravují absolventa po odborné a lidské stránce. Proto je vedle výuky teorií a metod sociální

¹⁷² Srov. JANEBOVÁ, *Sociální práce, nebo sociální policie? Pronikání disciplinárních principů do sociální politiky a sociální práce*, s. 18.

¹⁷³ Srov. NAVRÁTILOVÁ, *Pojetí praktického vzdělávání sociálních pracovníků*,

¹⁷⁴ Srov. MUSIL, *Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“*, s. 63.

¹⁷⁵ Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky*, čl. 1.

¹⁷⁶ Srov. JANEBOVÁ, *Sociální práce, nebo sociální policie? Pronikání disciplinárních principů do sociální politiky a sociální práce*, s. 19.

práce kladen důraz na etiku sociální práce a charitativní pojetí pomoci. Absolvent získává znalosti a dovednosti potřebné k výkonu sociálního šetření, sociálně-právního poradenství, sociálně-právní ochrany, analytické, metodické a koncepční činnosti v sociální oblasti, sociální prevenci, poskytování krizové pomoci, sociálního poradenství, sociální rehabilitaci. Absolvent také umí rozvíjet demokratickou a občanskou společnost, zjišťovat potřeby obyvatel obce a kraje, koordinovat činnost sociálních služeb.¹⁷⁷

V současné společnosti je činnost sociálních pracovníků také zaměřována se široce chápanými sociálními službami, které poskytují pracovníci jiných oborů (psychologové, lékaři, osobní asistenci, manažeři volného času aj.) či dobrovolníci. To vyvolává dojem, že sociální práci může vykonávat „každý“ a že není potřeba odborně erudovaných sociálních pracovníků. Sociální práce má díky širokému rozpětí nejasně stanovený cíl a opírá se o velké množství poznatků z jiných oborů.¹⁷⁸ Svou profesionalitu a místo ve společnosti mohou sociální pracovníci hájit odbornými znalostmi, potřebnými vlastnostmi osobnosti pro výkon této profese, schopností práce s klienty a kompetencemi.¹⁷⁹ Jen tak mohou zastávat profesionální pojetí své profese, se zájmem o klienta, podporou na základě posouzení individuální situace a zprostředkováním konkrétní pomoci. Předpokládá se, že tyto schopnosti budou v sociálních pracovnících rozvíjeny během studia.¹⁸⁰ Tento předpoklad se ve výše uvedeném výzkumném šetření potvrdil. V rámci bakalářské úrovně vzdělávání na Teologické fakultě je kladen velký důraz na profesionalitu sociálních pracovníků.

V Minimálním standardu vzdělávání sociálních pracovníků je také ukotveno, že činnost sociálních pracovníků je postavena na principu spravedlnosti, lidských práv a kolektivní zodpovědnosti. Především se preferuje princip lidské důstojnosti, zvyšování životní pohody, zabývá se aktuálními těžkostmi ve společnosti, poskytuje to, co je potřebné na základě lidského přístupu.¹⁸¹ V tomto popisu je nejsilněji zastoupené filantropické pojetí sociální práce. Dle Musila právě takto orientovaný sociální pracovník není úředníkem, ani specialistou. Je především člověkem poskytujícím to, co je potřeba. Za základní nástroj pomoci považuje spontánní lidský vztah.¹⁸² Proto má toto pojetí své místo v oblasti pomoci sociální práce. Z toho důvodu je mu věnována ve vzdělávání náležitá péče, jak můžeme sledovat v mém výše uvedeném výzkumném šetření.

Pravidly lidského jednání se zabývá etika. Etika vychází z toho, že člověk je schopen svobodně rozhodovat na základě rozumových úvah. Člověk se ocitá ve vzájemných interakcích s druhými lidmi a je odpovědný za to, jak jedná. Vedle osobní morálky se tak vytvářejí normy, které tvoří étos společnosti.¹⁸³ Od toho se odvíjí obsah sociální práce. Pokud má dosahovat základních hodnot, plnit svůj účel tím,

¹⁷⁷ Srov. *Akreditační spis: Sociální a charitativní práce*, s. 4.

¹⁷⁸ Srov. ELICHOVÁ, *Sociální práce: Aktuální otázky*, s. 12.

¹⁷⁹ Srov. Tamtéž, s. 43.

¹⁸⁰ Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 46.

¹⁸¹ Srov. Asociace vzdělavatelů v sociální práci, *Minimální standard vzdělávání v sociální práci*.

¹⁸² Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 46.

¹⁸³ Srov. ANZENBACHER, *Křesťanská sociální etika: Úvod a principy*, s. 9.

že podporuje sociální změny a mění podmínky ve společnosti,¹⁸⁴ pak je zapotřebí, aby měla právě aktivistický rozměr. Odpovědnost znamená, že můžeme od druhého čekat rozumnou odpověď na otázku, proč jednal takto a ne jinak. Pokud je odpověď zřejmá a pochopitelná, pak může být čin rozumově ospravedlněn. Nemorální čin se ospravedlnit nedá.¹⁸⁵

Postmoderna přináší řadu změn, ale především obhájí pluralitu. Podporuje se různost, vlastní racionalita, vědění i hodnoty. Zastává se právo na jinakost, spravedlnost vůči různorodému.¹⁸⁶ Jen na základě všeobecně uznávaných mravních norem je možné ve společnosti dosáhnout určité svobody.¹⁸⁷ Žijeme v určitých sociálních útvarech a musíme utvářet společný život politicky, ekonomicky a kulturně. Náš život musí odpovídat podmínkám lidství a spravedlnosti. Nesmíme dopustit, aby nastaly situace, kdy nebude možná komunikace mezi určitými skupinami.¹⁸⁸

Není lehké přesně určit pojem hodnota, ale můžeme ji chápat jako pojem, který obsahuje vše, co je pro nás žádoucí, čemu přisuzujeme význam. Hodnoty v sociální práci vychází z poslání a cílů oboru, které reagují na sociální změny. Za konkrétní hodnoty v tomto oboru můžeme považovat hodnotu lidství (důstojnosti), úcty, svobody, sociální spravedlnosti, komplexnosti a profesionality. Etické kodexy vyžadují jednání podle určitých hodnot. Aplikace těchto hodnot v praxi je složitější kvůli dalším bariérám. Proto je žádoucí, aby se vedly diskuze mezi sociálními pracovníky napříč zeměmi, asociacemi, organizacemi.¹⁸⁹ Je důležité, aby se vzájemně potvrzovaly změny společnosti a aktivní působení sociální práce, což je práce aktivisticky založených sociálních pracovníků.¹⁹⁰

Hodnoty každého člověka motivují k jednání. U sociálního pracovníka pomáhají určit, jaký přístup v práci s klientem zvolí, napomáhají mu při řešení dilemat. Mohou se však lišit od hodnot organizace, ve které působí. Institucionální hodnoty jsou závislé na normách společnosti. Sociální pracovník musí najít vztah, mezi hodnotami individuálními a hodnotami organizace. Pokud při své práci sociální pracovník plně podlehne hodnotám organizace, dodržuje výhradně normy a předpisy organizace, pak s každým klientem jedná stejně a nenese odpovědnost za své působení. Na druhou stranu si může být sociální pracovník vědom hodnot svých, organizace a třetí strany, tedy klienta. Pokud chce ve své práci zohlednit hodnoty všech tří stran, získává s tím i plnou odpovědnost za své jednání. Může se projevovat jako sociální pracovník, který jedná v zájmu celé společnosti a své hodnoty přenáší do legislativních změn. Bojuje také i za úpravu zákonů.¹⁹¹ To je typické pro aktivistické pojetí sociálních pracovníků.¹⁹²

Sociální pracovníci se často dostávají do situací, ve kterých se cítí být odpovědní za to, kam daná situace směřuje. Mnohdy je ale opak pravdou. Sociální pracovníci

¹⁸⁴ Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky*, čl. 1.

¹⁸⁵ Srov. ANZENBACHER, *Úvod do etiky*, s. 15-16.

¹⁸⁶ Srov. ANZENBACHER, *Křesťanská sociální etika: Úvod a principy*, s. 118-120.

¹⁸⁷ Srov. ANZENBACHER, *Úvod do etiky*, s. 107.

¹⁸⁸ Srov. Tamtéž, s. 189.

¹⁸⁹ Srov. FLÍDROVÁ, *Sociální práce jako práce řízená profesními hodnotami*, s. 32-38.

¹⁹⁰ Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 47.

¹⁹¹ Srov. PEJCHOVÁ, *Hodnoty a životní cíle sociálních pracovníků*, s. 23-25.

¹⁹² Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 47.

nemohou nést odpovědnost za rozhodnutí, které klient udělá. Jednou z hodnot sociální práce je právě právo na sebeurčení. Pokud nechceme toto základní právo klientovi upírat, pak je to právě on, kdo nese odpovědnost za to, jak situace dopadne. Sociální pracovník má odpovědnost za kvalitu pomoci, klient volí určité řešení. Sociální pracovník přijímá a akceptuje klienta, poskytuje mu náhled na situaci, mobilizuje zdroje pomoci, poskytuje informace, využívá všech svých znalostí a dovedností k prospěchu klienta. Přejímat odpovědnost klienta však může jen v některých případech. Jedná se o situace, ve kterých klient není schopen sám sebe chránit nebo svým jednáním ohrožuje druhé.¹⁹³ Sociální pracovníci musí reagovat na jedinečnost a neopakovatelnost situace klientů. Musí neustále reflektovat své postupy. Ukazuje se, že stěžejní rolí sociálních pracovníků se stává přemýšlení nad tím, kde je potřeba změny a kde více hájit práva klientů.¹⁹⁴

Podoba sociální práce se odvíjí od aktuální doby, ve které je pomoc poskytována.¹⁹⁵ V dnešní době globalizace a multikulturní společnosti musí sociální práce reagovat na sociální změny pružněji než dříve.¹⁹⁶ Ve společnosti je dnes poptávka po službách, které by vysvětlovaly problémy dnešní společnosti, hledaly jejich příčiny a snažily se je odstranit.¹⁹⁷ Tuto funkci zastává aktivistické pojetí sociální práce. U něj je žádoucí, aby sociální pracovník pomáhal klientům čelit sociálním nerovnostem, na základě solidarity hájil zájmy znevýhodněných, vnímal zneužívání moci a jeho důsledky a vyjednával s těmi, kteří moc zneužívají.¹⁹⁸ Je to pojetí, které by ve společnosti a terciárním vzdělávání mělo dnes mít nenahraditelné místo.

Sociální práce by se měla vedle práce s klienty zaměřovat také na změnu jejich sociálního prostředí. Změny se mohou týkat chování rodiny či školy vůči dětem, případně širších podmínek, které by příznivě působily na sociální fungování klienta. Toto působení může mít podobu boje proti diskriminaci, poukazování na chybějící sociální služby, nebo participaci na sociální politice státu. Stává se, že sociální pracovníci často tuto funkci sociální práce nechtějí zastávat. Tím plnohodnotně nezastávají svou roli. Druhým extrémem je pak radikální sociální pracovník, který má snahu redukovat svou činnost pouze na strukturální změny společnosti. V jeho úsilí se tak vytrácí možnosti na straně klientů, tím ztrácí i jeho činnost smysl. Cílem sociální práce je komplexní posouzení všech okolností, týkajících se aktuální situace klienta. Úsilí jednoho sociálního pracovníka sice nepovede k velkým změnám, ale je potřeba iniciovat proces, který by ke změnám mohl vést.¹⁹⁹

Z výše uvedeného docházím k závěru, že administrativní pojetí sociální práce ztrácí svou roli v hájení sociální práce jako oboru. Do popředí se dostávají sociální pracovníci profesionálové, filantropové a aktivisté. Ve výsledku mého výzkumu je patrné, že při porovnání těchto tří pojetí sociální práce je aktivistické pojetí upozaděno oproti pojetí profesionálnímu a filantropickému. Kladu si tedy otázku, zda by nebylo vhodné

¹⁹³ Srov. JANEBOVÁ, MUSIL, *Mýty o roli sociálních pracovníků a pracovníc*, s. 57.

¹⁹⁴ Srov. Tamtéž, s. 60.

¹⁹⁵ Srov. MATOUŠEK, *Základy sociální práce*, s. 184.

¹⁹⁶ Srov. RENÖCKL, *Existují evropské modely společnosti s budoucností? Sociálně-etické reflexe ke kontextu sociální práce*, s. 97-98.

¹⁹⁷ Srov. NAVRÁTIL, *Sociální práce jako sociální konstrukce*, s. 41.

¹⁹⁸ Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 47.

¹⁹⁹ Srov. JANEBOVÁ, MUSIL, *Mýty o roli sociálních pracovníků a pracovníc*, s. 53.

absolventy bakalářského studia oboru Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě v Českých Budějovicích rovnoměrně vzdělávat ve všech třech pojetích sociální práce.

V praxi lze typologii pojetí sociální práce dle Musila využít k lepšímu uchopení tohoto pomáhajícího oboru. Potřebujeme uchopit hlavní podstatu, myšlenku a smysl sociální práce. V praxi bychom nehledali lehce zastánce jednoho z pojetí. Většina sociálních pracovníků čerpá z jejich kombinace. Tato kombinace může být závislá na prostředí, ve kterém sociální pracovník působí. O vyhraněném administrativním nebo filantropickým pojetí bychom jen stěží mohli společnosti tvrdit, že se jedná o činnosti výhradně hodné profese sociální práce.²⁰⁰

²⁰⁰ Srov. HAVLÍKOVÁ, *Koexistence rozdílných pojetí sociální práce uvnitř jednoho zařízení*, s. 61.

Závěr

Tato diplomová práce se zabývala aktivismem sociálních pracovníků z pohledu potřeb dnešní společnosti. Cílem práce bylo zjistit, k přijetí jakého typu sociálních pracovníků dle Musila podle akreditačního spisu nejspíše vede bakalářské prezenční studium oboru Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Dále bylo cílem práce zjistit, jakou pozici má aktivistické pojetí sociální práce ve vzdělávání v tomto oboru.

Cíl práce byl naplněn. Ke splnění cíle této práce jsem využila odborné zdroje a realizovala výzkumné šetření.

Pro splnění cíle jsem využila čtyři kapitoly. První kapitola směřovala k teoretickým poznatkům o sociální práci, k jejím cílům, vysvětlovala vliv vývoje společnosti na tento pomáhající obor. Dále se zaměřovala na sociální problém a etické otázky, které jsou pro sociální práci klíčové. Celou tuto kapitolu propojuje aktivismus, který je v této práci hlavním tématem. Ve druhé kapitole jsem se záměrně zabývala sociálním pracovníkem. Zaměřila jsem se na jeho osobnost. Významná část této kapitoly byla věnována terciárnímu a celoživotnímu vzdělávání sociálních pracovníků. Pozornost jsem věnovala také požadavkům, které jsou na ně kladeny. Dále jsem popsala možnosti vzdělávání na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Ve třetí kapitole jsem uvedla, jaká je typologie pojetí sociální práce dle Banksově a Musila. Z Musilovy typologie pojetí jsem vycházela ve čtvrté kapitole, kde jsem se zaměřila na bakalářské studium prezenčního oboru Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Akreditační spis tohoto studia jsem podrobila analýze. Představila jsem její výsledky a uvedla konkrétní příklady pojetí sociální práce dle Musila. Výsledky kvalitativního výzkumu, obsahové analýzy akreditačního spisu, jsem dále porovnávala s teoretickými poznatky této práce, potřebami společnosti a posláním oboru sociální práce.

Aktivistické pojetí sociální práce je součástí této profese. Předpokládá se, že sociální pracovníci jsou nositeli strukturálních změn. Jak jsme mohli vyčíst z řádků této práce, toto pojetí je ukotveno i v cíli sociální práce. Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích ve svém prezenčním bakalářském studijním oboru Sociální a charitativní práce vzdělává sociální pracovníky také k aktivistickému pojetí sociální práce. Především se zaměřuje na pojetí profesionální a filantropické. Administrativní pojetí sociální práce je v klíčových předmětech, vedoucích ke státním závěrečným zkouškám, nejméně zastoupené. Vzhledem k aktuálním výše popsaným výzvám oboru sociální práce si pokládám otázku, zda by nebylo vhodné věnovat se ve vzdělávání v tomto oboru pojetí aktivistickému více než doposud.

V teoretických východiscích této práce můžeme vidět, že dnešní globalizovaná, multikulturní společnost je typická individualismem a lidé ztrácí jistotu. Domnívám se, že tato podoba společnosti vyžaduje, aby sociální práce posílila ve svém aktivistickém pojetí. Jak jsem uvedla v teoretických východiscích a v diskuzi této práce, od sociální práce se očekává, že bude zastávat zájmy svých klientů²⁰¹ a směřovat k sociálním

²⁰¹ Srov. MUSIL, *Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“*, s. 63.

změnám.²⁰² Sociální pracovníci se musí umět rozhodnout, kdy pomáhat člověku a kdy měnit systém.²⁰³ Sociální práce by měla dle Etického kodexu sociálního pracovníka České republiky podporovat sociální změny, měla by podporovat sociální rovnost a zmocňovat své klienty.²⁰⁴ Vzdělávání v oboru Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě v Českých Budějovicích učí své studenty rozvíjet demokratickou a občanskou společnost a učí je zjišťovat potřeby obyvatel obcí.²⁰⁵ K tomu nejvíce směřuje právě aktivistické pojetí sociální práce dle Musila.²⁰⁶

Sociální práce má velice široký rozptyl působnosti a ve společnosti je nedoceňována. Proto je důležité, aby tuto profesi hájili sami sociální pracovníci svou prací. V činnostech sociálního pracovníka se projevuje jeho osobnost, prolíná se v nich jeho osobní život se životem pracovním. Musíme mít na paměti, že se jedná o povolání, které vyžaduje odbornou vzdělanost, celoživotní vzdělávání i praxi v oboru. Nemůžeme být lhostejní vůči životu druhých, musíme bojovat za práva slabších, poukazovat na potřeby lidí, kteří jsou ze společnosti odsouváni na její okraj. Je potřeba rozšiřovat povědomí o skutečné činnosti sociálních pracovníků. Apelovat na společenské změny, využívat aktivistického pojetí sociální práce.

V souvislosti s tímto tématem by mohlo být přínosné dále zkoumat, k přijetí jakého typu sociálních pracovníků nejsilněji vedou jiné školy v terciárním vzdělávání sociálních pracovníků, zda plní požadavky společnosti a oboru sociální práce.

²⁰² Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky*, čl. 1.

²⁰³ Srov. LÍMOVÁ, *Kritická sociální práce – příležitosti a výzvy. Pracovník tváří v tvář člověku hledajícímu pomoc*, s. 110.

²⁰⁴ Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky*, čl. 1.

²⁰⁵ Srov. *Akreditační spis: Sociální a charitativní práce*, s. 4.

²⁰⁶ Srov. MUSIL, *Typologie pojetí sociální práce*, s. 47.

Seznam použitých zdrojů

Akreditační spis: Sociální a charitativní práce. 2021, České Budějovice: Teologická fakulta.

ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika: Úvod a principy*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. ISBN 978-80-7325-371-4.

ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-111-3.

Asociace vzdělavatelů v sociální práci, *Minimální standard vzdělávání v sociální práci* [online]. 2021 [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://www.asvsp.org/standardy/>.

Asociace vzdělavatelů v sociální práci. *Kdo jsme* [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://www.asvsp.org/kdo-jsme/>.

BALÁŽ, R. Možnosti dosahování oborových zájmů sociální práce v organizacích zaměstnávajících sociální pracovníky. *Sociální práce / Sociálna práca*, 2014, roč. 14, č. 3, s. 42–60.

BALÁŽ, R. Současný stav neohrožuje ani tak rodiny jako samotnou existenci společnosti [online]. *Socialniprace.cz*, 2014 [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/online-clanky/soucasny-stav-neohrozuje-ani-tak-rodiny-jako-samotnou-existenci-spolecnosti/>

BANKS, S. *Ethics and values in social work*. 2nd ed. New York: Palgrave, 2001. ISBN 0-333-94798-3.

CAKIRPALOGLU, P. *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4033-1.

CÍSAŘ, O., NAVRÁTIL, J., VRÁBLÍKOVÁ, K. Staří, noví, radikální: politický aktivismus v České republice očima teorie sociálního hnutí. *SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS-ČESKÝ SOCIOLOGICKÝ PŘEHLED*, 2011, roč. 47, č. 1, s. 137-167.

ELICHOVÁ, M. Kompetentní sociální pracovník/pracovnice [online]. *Socialninovinky.cz*, [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <http://socialninovinky.cz/novinky-v-socialni-oblasti/570-kompetentni-socialni-pracovnik-pracovnice>.

ELICHOVÁ, M. Pěstování orchidejí a praxe charitativních organizací: Teologická reflexe charity a praxe pomáhající organizace. *Caritas et Veritas*, 2011, roč. 1, č. 1, s. 30–33.

ELICHOVÁ, M. *Sociální práce: Aktuální otázky*. Praha: Grada Publishing, 2017. ISBN 978-80-271-9803-0.

Etický kodex sociálního pracovníka České republiky [online], 2018 [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: https://is.jabok.cz/el/jabok/zima2020/T322/um/Eticke_kodexy_v_SP_-_material.pdf.

FLÍDROVÁ, M. Sociální práce jako práce řízená profesními hodnotami. In ELICHOVÁ, M. (ed.) *Sborník z konference Pojetí kvality sociální práce v souvislosti*

se sebedefinováním sociálního pracovníka a jeho pomáhající profese. České Budějovice: TF JU, 2015, s. 28-39. ISBN 978-80-7394-543-5.

GULOVÁ, L. *Sociální práce: Pro pedagogické obory.* Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3379-1.

HANUŠ, P. Kdo je sociální pracovník a proč by měl být vzdělaný. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2007, roč. 7, č. 1, s. 5-6.

HAVLÍKOVÁ, J. Koexistence rozdílných pojetí sociální práce uvnitř jednoho zařízení. *Sociální práce / Sociálna práca*, 2009, roč. 9, č. 3, s. 59-68.

HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce: Metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci.* Praha: Osmium, 1999. ISBN 80-902081-8-5.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace.* Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

JANEBOVÁ, R. (ed.) Sešit sociální práce: Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, č. 4., s. 11. ISBN: 978-80-7421-089-1.

JANEBOVÁ, R. Sociální práce, nebo sociální policie? Pronikání disciplinárních principů do sociální politiky a sociální práce. *Sociální práce/ Sociálna práca*, 2019, roč. 19, č. 3, s. 5-22.

JANEBOVÁ, R., CELÁ, B. Kritická praxe mezi "jinou" sociální prací a aktivismem. *Sociální práce/ Sociálna práca*, 2016, roč. 16, č. 2, s. 22-38.

JANEBOVÁ, R., MUSIL, L. Mýty o roli sociálních pracovníků a pracovníc. *Sociální práce / Sociálna práca*, 2007, roč. 7, č. 1, s. 50-61.

KODYMOVÁ, P., SUDA, R., MUSIL, L. Profesionální zákon pro sociální práci – potřeba, nutnost, nebo nadbytečná regulace? [online]. *Socialniprace.cz*, 2014 [cit. 2023-02-02]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/online-clanky/profesni-zakon-pro-socialni-praci-potreba-nutnost-nebo-nadbytecna-regulace/>.

KOPŘIVOVÁ, J. Vzdělávání, teorie a praxe jsou neoddělitelné součásti sociální práce. *Sociální práce/ Sociálna práca*, 2010, roč. 10, č. 3, s. 18-21.

LÍMOVÁ, M. Kritická sociální práce – příležitosti a výzvy. Pracovník tváří v tvář člověku hledajícímu pomoc. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2018, roč. 18, č. 3, s. 101-111.

MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce.* Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce.* Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7.

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. rozšířené a přeprac. vyd. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON), 2003. ISBN 80-86429-19-9.

MATULAYKOVÁ, T., MATOUŠEK, O. Vzdělávání sociálních pracovníků v ČR. In MATOUŠEK, O. a kol. *Profesní způsobilost a vzdělávání v sociální práci*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2021, s. 110-118. ISBN 978-80-246-4904-7.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, *Kritéria posuzování žádosti o re/akreditaci („akreditační požadavky“) bakalářských a magisterských oborů studia sociální práce* [online]. 2006 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/specificke-pozadavky-pro-akreditaci-oboru-z-oblasti-socialni-prace>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Registr vysokých škol a uskutečňovaných studijních programů [online]. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://regvssp.msmt.cz/registrvssp/cspodet.aspx>.

MUSIL, L. Identita oboru: profese sociální práce. In MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 512-514. ISBN 978-80-262-0366-7.

MUSIL, L. Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“. *Sociální práce / Sociálna práca*, 2008, roč. 2, č. 2, s. 60-79.

MUSIL, L. Typologie pojetí sociální práce. In: TOKÁROVÁ, A., MATULAYOVÁ, T. (eds.) *Sociálna pedagogika, sociálna práca a sociálna andragogika – aktuálne otázky teórie a praxe. Spoločenskovedný zborník*, 2008, s. 42 – 49.

MUSIL, L., ŠRAJER, J. Dimenze životní situace rodiny. In MUSIL, L. a kol. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. České Budějovice: Albert, 2008, s. 9-17. ISBN 978-80-7326-145-0.

NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1680-5.

NAVRÁTIL, P. Sociální práce jako sociální konstrukce. *Sociologický časopis*, 1998, roč. 34, č. 1, str. 37-50.

NAVRÁTILOVÁ, J. *Pojetí praktického vzdělávání sociálních pracovníků*. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra sociální politiky a sociální práce. Vedoucí práce prof. PhDr. L. Musil., CSc.

NAVRÁTILOVÁ, J. Vzdělávání v sociální práci. In MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 509-511. ISBN 978-80-262-0366-7.

Payne, M. Paradigms of Social Work: Alternative Perspectives on Social Work Practice Theory. *Sociální práce / Sociálna práca*, 2012, roč. 12, č. 5, s. 3–12.

PEJCHOVÁ, N. Hodnoty a životní cíle sociálních pracovníků. In ELIHOVÁ, M. (ed.) *Sborník z konference Pojetí kvality sociální práce v souvislosti se sebedefinováním sociálního pracovníka a jeho pomáhající profese*. České Budějovice: TF JU, 2015, s. 22-27. ISBN 978-80-7394-543-5.

Prohlášení o etických zásadách globální sociální práce [online]. 2018 [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>.

PUNOVÁ, M. Osobnostní dispozice a odolnost sociálních pracovníků. *Sociální práce/ sociální práca*, 2020, roč. 20, č. 5, s. 88-107.

RENÖCKL, H. Existují evropské modely společnosti s budoucností? Sociálně-etické reflexe ke kontextu sociální práce. *Sociální práce/ Sociální práca*, 2006, roč. 6, č. 4, s. 96-106.

RŮŽIČKOVÁ, D., MUSIL, L. Hledají sociální pracovníci kolektivní identitu? *Sociální práce/ Sociální práca*, 2009, roč. 9, č. 3, s. 79-92.

STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Nakladatelství Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-x.

ŠRAJER, J. Etika a požadavek komplexnosti v sociální práci. *Sociální práce/ Sociální práca*, 2012, roč. 12, č. 3, s. 81-88.

ŠRAJER, J. Lidská důstojnost a sociální práce. *Sociální práce/ Sociální práca*, 2006, roč. 6, č. 2, s. 109-113.

ŠŤASTNÁ, J., KŘÍŽOVÁ, E. Přístupy uplatňované v sociální práci: eklectismus teoretických východisek a různorodost praxe očima studentů sociální práce. *Sociální práce / Sociální práca*, 2017, roč. 17, č. 2, s. 30-41.

Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. O fakultě [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <https://www.tf.jcu.cz/cz/fakulta/o-fakulte>.

Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Studijní obor: Etika v sociální práci [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <https://www.tf.jcu.cz/cz/prijimaci-zkousky/studijni-programy/studijni-program?program=2869>.

Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Studijní obor: Sociální a charitativní práce [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <https://www.tf.jcu.cz/cz/prijimaci-zkousky/studijni-programy/studijni-program?program=3274>.

TRUHLÁŘOVÁ, Z. Identifikace rizik v rámci využití kompetenčního modelu ve vzdělávání sociálních pracovníků/pracovnic v bakalářských oborech sociální práce. *Sociální práce/Sociální práca*, 2010, roč. 10, č. 3, s. 122-131.

ZAJACOVÁ, M. Profesionální sociální pracovník v současné společnosti. *Sociální práce/ Sociální práca*, 2014, roč. 14, č. 3, s. 8-10.

Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění platném k 31.03.2006.

ABSTRAKT

RUNDOVÁ, J. Aktivismus sociálních pracovníků. České Budějovice 2023. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra sociální a charitativní práce. Vedoucí práce Mgr. Markéta Elich, PhD.

Klíčová slova: aktivismus, společnost, sociální práce, sociální pracovník, potřeba, změna, vzdělávání

Tato diplomová práce se zabývá aktivismem sociálních pracovníků z pohledu potřeb dnešní společnosti. Zaměřuje se na aktivistickou funkci profese sociální práce. Věnuje se vymezení základních pojmů, jako je charakteristika sociální práce, její poslání, sociální problém, malá paradigmata sociální práce, aktuální společnost, pojetí sociální práce dle Musila a Banksové. Dále se věnuje etickým otázkám směřovaným k sociální práci, aktivismu. Část této práce je věnována sociálnímu pracovníkovi, požadavkům, které jsou na něho kladeny, jeho osobnosti, vzdělávání a celoživotnímu vzdělávání. Tato práce je doplněna výzkumným šetřením. Cílem práce je zjistit, k přijetí jakého typu sociálních pracovníků dle Musila podle akreditačního spisu nejsilněji vede bakalářské studium obor Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Dále je cílem práce zjistit, jakou pozici má aktivistické pojetí sociální práce ve vzdělávání v tomto oboru. Je využit kvalitativní výzkum, obsahová analýza akreditačního spisu tohoto studijního oboru. Závěr práce vyústil do zhodnocení zjištěných výsledků v porovnání s potřebami společnosti a posláním oboru sociální práce.

ABSTRACT

Activism of social workers

Keywords: activism, society, social work, social worker, need, change, education

This thesis is concerned with the activity of social worker taking into account the needs of today's society. Its focus is on the activity of social work profession. It is dedicated to the definition of basic terms including social work, its mission, social problems, small paradigms of social work, current society, the concept of social work according to Musil and Banks. He also deals with ethical issues related to social work and activism. Part of this work is dedicated to the social worker, the requirements placed on him, his personality, education and lifelong learning. This work is supplemented by a research and investigation. The aim of the thesis is to find out which type of social workers as per Musil's accreditation file, it is the most suitable for bachelor's study in field of Social and Charitable Work at the Faculty of Theology of the University of the South Bohemia in České Budějovice. Furthermore, then goal of the thesis is to find out what role of concept of social work plays in education in this field. The qualitative research, content analysis of the accreditation file this field of study is used. The conclusion of the work includes an evaluation of the results found in needs of society as well as the mission of the field of social work.